

ВЕЧЕРИ

НА ХУТОРІ БЛИЗЬ ДИКАНЬКИ.

ПОВІСТІ,

видані пасічникомъ Рудимъ Панькомъ.

Написавъ

МИКОЛАЙ В. ГОГОЛЬ.

Перевівъ зъ московського

КСЕНОФОНТЪ КЛИМКОВИЧЪ.

Томъ II.

Руська Читальня. Nr. VII.

Л Ъ В І В Ъ.

Зъ печатні Михайла Ф. Поремби.

1865.

ВЕЧЕРИ

НА ХУТОРІ БЛИЗЬ ДИКАНЬКИ.

ТОМЪ II.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Отъ вамъ и друга книжка, а лучше ска-
зати послідня! Не хотілось, дуже не хотілось
мені видавати и сеі. Справді, вже-бъ пора
честь знати. Я вамъ скажу, що на хуторі
вже починають сміятись надо мною: „Отъ, ка-
жуть, одурівъ старий дідъ: на старість ті-
шиться дитинячими забавками!“ И справді,
давно пора на спочинокъ. Ви, кохані чита-
телі, певне думаєте, що я прикидуюсь тільки
старикомъ. Куди тутъ прикидуватись, коли въ
роті зовсімъ зубівъ нема! Теперъ, коли що
мягке попадеться, то ще якъ-небудь пожвьякаю,
а твердого то вже ніякъ не вкушу. Такъ отъ
вамъ и знову книжка! Не лайтеся тільки! Не
добре лаятись на прощаню, особливе зъ тимъ,
зъ-кимъ, Богъ зна, чи скоро побачитесь. Въ
сій книжці вчуєте оповідачівъ, все майже для
васъ незнакомихъ, виймаючи хиба тільки Хому

Ригоровича. А того горохового панича, що розказувавъ такою крученою мовою, якої и багато головачівъ зъ московського народу не могло второпати, вже давно нема. Після того, якъ поперечився зъ усіми, вінъ вже й не заглядавъ до насъ. Та, я вамъ не розказувавъ сѣго припадку? Послухайте, та тутъ чудасія була! Торікъ, такъ якомсь коло літа, та мабуть чи не на самъ день мого патрона. (Треба вамъ сказати, кохані читателі, що земляки мої, дай їмъ Боже здорове, не забувають старого. Вже є пятьдесятій рікъ, якъ я зачавъ поминати свої именини; але которий саме рікъ мені, сѣго ні я, ні моя стара вамъ не скажемо, — мабуть близько сімдесятѣхъ. Диканьський піпъ, отець Харлампій, той знавъ, коли я родивсь: та шкода, що вже пятьдесятъ літъ, якъ ёго нема на світі). Отъ, приїхали до мене гості: Захаръ Кириловичъ Чухопупенко, Степанъ Івановичъ Курочка, Тарасъ Івановичъ Смачненький, засідатель Харлампій Кириловичъ Хлоста; приїхавъ ще... отъ забувъ, справді, имя и прізвище... Осипъ... Осипъ... Боже мій, ёго знає весь Миргородъ! вінъ ще, коли говорить, то завсіди лясне напередъ пальцемъ и підопреться въ боки... Ну, Богъ зъ нимъ! иншимъ часомъ нагадаю. Приїхавъ и

знакомий вамъ паничъ зъ Полтави. Хоми Ригоровича я не лічу: то вже свій чоловікъ. Розговорилися всі (Упять треба вамъ набилити, що въ насъ ніколи о дурницяхъ не буває розмови: я завсіди люблю пристойні розмови, щобъ, якъ то кажуть, вкупі и услаждєнє и назидательность була), розговорились объ тїмъ, якъ треба солити яблука. Стара моя зачала—було говорити, що треба, каже, навпершъ гарненько вимити яблука, потїмъ намочити въ квасі, а потїмъ уже... „Нїчого зъ сєго не буде!“ підхопивъ Полтавець, заложивши руку въ гороховий жупанъ свій и пройшовши поважнимъ крокомъ по комнаті: „нїчого не буде! Навпершъ усєго треба пересипати кануперомъ, а потїмъ уже...“ Ну, я на васъ відкликуюсь, кохані читателі, скажіть по совісті, чи чували коли-небудь, щобъ яблука пересипали кануперомъ? Правда, кладуть смородиний листъ, нечуй-вітеръ, трилистникъ; але щобъ клали кануперъ... нї, я не чувавъ объ сїмъ. Вже, здається, лучше відъ моєї баби ніхто не знає про сї діла. Ну, говорїть же ви! Нарошно, якъ доброго чоловіка, одвївъ я єго потихоньки на-бікъ: „Слухай, кажу, Макаре Назаровичъ, ей не сміши народъ! Ти чоловікъ не маловажний: самъ,

якъ кажешъ, обідавъ разъ зъ губернаторомъ за однимъ столомъ. Ну, скажешъ що-небудь такого тамъ, то тебе-жъ висміють усі!“ Що-жъ би, ви думали, вінъ сказавъ на теє? Нічого! плюнувъ на землю, взявъ шапку и вийшовъ. Хочъ би попрощався зъ кимъ, хочъ би кивнувъ кому головою; тільки й чули ми, якъ підъїхавъ до воріть возокъ изъ дзвінкомъ; сівъ и поїхавъ. И лучше! Не треба намъ такихъ гостей. Я вамъ скажу, кохані читателі, що пуще нема нічого на світі, якъ отся знаточа. Що ёго батько бувъ колись комисаромъ, то вже й нісь вь-гору несе. Та буцімъ комисаръ такий вже чинъ, що вище ёго й на світі немає. Слава Богу, є й більші відъ комисара. Ні, не люблю я сєї знаточи. Отъ вамъ, приміромъ, Хома Ригоровичъ: здається, й не знаменитий чоловікъ, а подивіться на нєго — вь лиці якась повага сияє, навіть, коли стане нюхати звичайну табаку, й тоді чувствуєшъ мимовольну шанобу. Вь церкві, коли заспіває на крилосі — умилєнє невиобразує! здається, ти-бъ таки розтаявъ би весь!... А тотъ... ну, Богъ зъ нимъ! вінъ думає, що безъ ёго казокъ и обійтися годі! Отъ все-жъ таки набралася книжка.

Я, бачиться, обіцяв вамъ, що въ отсій книжці буде и моя казка! Та я справді хотівъ—було се и зробити, але поміркувавъ, що для моєї казки треба по крайній мірі три такихъ книжокъ. Думавъ-було окроме напечатати її, та й передумавъ. Атже-жъ я знаю васъ: станете сміятись надъ старикомъ. Ні, не хочу! Прощайте! Довго, а може й зовсімъ не побачимося. Та що? атже вамъ все одно, хочъ би й не було зовсімъ мене на світі. Мине рікъ, другий — а зъ васъ ніхто після не згадає и не пожаліє о старімъ пасічнику, Рудімъ Пяньку.

ПРОПАЩА ГРАМОТА.

БИЛЬ,

розказана дячком *** ської церкви

Такъ ви хочете, щобъ я вамъ ще розказавъ про діда? — Пожалуй, чому-жъ не потішити побрехенькою? Ехъ, старино, старино! Що за радість, що за розкішъ нападеться на серце, коли вчубшъ про те, що давно-давно, и года ёму и місяця немає, діялося на світі! А якъ ще впутається який-небудь родичъ, дідъ або прадідъ, ну, тоді и рукою махни: щобъ мені похрякнулося за акахвистомъ до великомучениці Варвари, коли не привиджається, що отъ-отъ самъ усе тее робишъ, неначе-бъ залізъ у прадідню душу, або прадідня душа збиткує въ тобі... Ні, мені пуще всёго наші дівчата и молодиці: покажись імъ тільки на очи: „Хома Ригоровичъ! Хома Ригоровичъ! а нуте яку-небудь страховинну казочку! а нуте! нуте!...“ тара та та, та та та, якъ стануть, якъ стануть... Та вже-жъ розказати не жаль, але заглянь-ко, що дість-

ся зъ ними въ постелі. Атже-жъ я знаю, що кожда труситься підъ покриваломъ; неначе-бъ її лихоманка трясе, а рада-бъ зъ головою влізти въ кожухъ свій. Щуръ горшкомъ шкрябне, або сама якъ-небудь ногою кочергу трутить, то Боже крий, вже и душа въ пятахъ. А на другий день, якби нічого небувало, навязується знову; розкажи їй страховинну казку та й тільки. Що-жъ би таке розказати вамъ? Ось не збрече на умъ... Та, розкажу я вамъ, якъ відьми грали зъ покойнимъ дідомъ въ дурні. Тільки завчасу прошу васъ, панове, не збивайте зъ пантелику; ато такий кисіль вийде, що встидно буде и въ ротъ взяти. Покойний дідъ, треба вамъ сказати, бувъ не зъ простихъ у свій часъ козаківъ. Знавъ и твердо-онъ-то и словотитлу поставити. У свято втинає апостола бувало такъ, що теперъ и поповичъ инший сховається. Ну, самі знаєте, що въ-тодішні часи, коли зібрати зо всього Батурина грамотівъ, то нічого и шанки підставляти — въ одну жменю можна було вложити усіхъ. Стало-бить, и дивуватись нічого, коли всякий встрічній кланявся дідові мало не въ поясъ...
 Одинъ разъ задумалося вельможному гетьманові послати за чимось до цариці грамоту.

Тодішній полковий писарь — отъ, нелегка взяла-бъ ёго, и прізвища не нагадаю... Вискрякъ не Вискрякъ, Мотузочка не Мотузочка, Голопупокъ не Голопупокъ... знаю тільки, що якось дивно зачинається хи-мерне прізвище, покликавъ до себе діда и сказавъ ёму, що, отъ, наряджає ёго самъ гетьманъ гонцемъ зъ грамотою до цариці. Дідъ не любивъ довго збиратися: грамоту зашивъ у шапку, вивівъ коня, цмокнувъ жінку и двохъ своїхъ, якъ самъ вінъ називавъ, порсятокъ, зъ котрихъ одинъ бувъ рідний батько хочъ би и нашого брата, и піднявъ таку за собою куряву, що буцімъ задумали-бъ п'ятнадцять хлопцівъ грати на вулиці въ кашу. На другий день, ще когутъ по четвертий разъ не запіявъ, дідъ вже бувъ у Конотопі. Въ ту пору була тамъ ярмарка: народу висипало по вулицяхъ стільки, що ажъ въ очахъ рябіло. Але що було ще рано, то все дрімало, протягнувшись на землі. Візля коро-ви лежавъ гуляка-парубокъ, зъ почервонілимъ, якъ снігуръ, носомъ; подальше хропіла сидячи перекупка зъ кременями, синькою (синію краскою), шротомъ и бубликами; підъ тілі-гою лежавъ Циганъ; на возі зъ рибою чумаць; на самій дорозі розкинувъ ноги бордаць Мо-

скаль зъ поясами и рукавицями... ну, всякого зброду, якъ водиться по ярмаркахъ. Дідъ при-остановився, що-бъ розглядіти гарненько. Міжъ-тимъ у яткахъ зачало мало-помалу шевелитись: Жидівки стали побренькувати пляшками; димъ поваливъ то тамъ, то сямъ, клубами, и запахъ горячихъ сластёнъ понісся, по всьому табору. Дідові впало на умъ, що въ нѣго нема ні огнива ні тютюну въ запасі: отъ и пішовъ таскаться по ярмарці. Не встигъ пройти двадцятѣхъ кроківъ — на зустрічу Запорожець. Гуляка, и по лицю видко! Червоні якъ грань шаровари, синій жупанъ, яркій барвистий поясъ, при боку шабля и люлька зъ мідянимъ ланцюжкомъ по самі пяти — Запорожець та й тільки! Ехъ, то-то народъ! стане, витягнеться, погладить рукою молодецькі вуси, брякне підковами — и пуститься! та вже якъ пуститься: ноги виплясують, мовъ веретено въ жіночихъ рукахъ; мовъ вихоръ, удре рукою по всіхъ струнахъ бандури, и тутъ же, підпершися въ боки несеться навприсядки; залеться піснею — душа гуляє!... Ні, минуло уремячко: не побачити намъ більше Запорожцівъ! Та, такъ и стрінулись; слово-по-слову — чи довго до знакомства? Стали балакати, балакати такъ що дідъ зовсімъ

уже було позабувъ про свою дорогу. Завели пропій, якъ на весілю передъ великимъ постомъ. Ажъ, бачу, наконецъ навкучилось бити горшки и шпуряти у народъ грішми, та и ярмарці жъ не вікъ стояти. Отъ и змовились нові приятелі, щобъ не розлучатись и дорогу держати вкупі. Було давно підъ вечіръ, коли виїхали вони у поле. Сонце забралося на спочинокъ; де-не-де горіли замість ёго червоняві смуги; по полю пестріли нивъ, мовъ святочні плахти чорнобровихъ молодиць. Нашого Запорожця роздобаръ взявъ страшний. Дідъ и ще другий, приплівшийся до нихъ гуляка, подумали вже, чи не бісъ засівъ у нёго. Відкіля се все набиралось! Історіи и приказки такі диковинні, що дідъ разівъ зъ кілька хватався за боки и ледве не надсадивъ собі живота зо сміху. А въ полі становилося чимъ-дальшъ тимъ сумрачнішъ, та вкупі зъ тимъ ставалась незв'язлішъ и молодецька мова. Наконецъ розказникъ нашъ притихъ зовсімъ, и вздрогувавъ при найменшімъ шелесті.

„Ге, ге, земляче! та ти не на жарть взявся лічити совъ. Уже думаєшъ, якъ би додому, та на пічъ!“

Веч. на хут. II.

„Передъ вами нічого тайтись,“ сказавъ вінъ, наразъ обернувшись и нерухомо вліпивши на нихъ очи свої. „Чи знаєте, що душа моя давно продана нечистому?“

„Яка невидалиця! Хто на віку своїмъ не знався зъ нечистими? Тутъ — то и треба гуляти, якъ мовлявъ, на прахъ.“

„Ехъ, хлопці! гулявъ би, та отъ въ отсю нічъ прийшовъ речинець молодцеві! Ей, братці!“ сказавъ вінъ, луснувши по рукахъ їхъ: „ей, не видайте! не поспіть одної ночі! Вікъ незабуду вашої дружби!“

Чому-жъ не допомогти чоловікові у такому горю? Дідъ заявивъ навростець, що швидче дасть вінъ одрізати оселедець зъ власної голови, аніжъ допустить чорта, собачою мордою своєю, понюхати християнської души.

Козаки наші іхали-бъ може и дальше, коли-бъ не обволокло усєго неба нічу, мовъ чорнимъ рядномъ, и въ полі не стало такъ темно, якъ підъ овечимъ кожухомъ. Зъ-далека тільки мерещився огникъ, и коні, чуючи близьке стійло, квапились, настороживши уха и вкувавши очи у птьму. Огникъ, здавалось, пісся на-встрічу, и передъ козаками показався шинокъ, повалившийся на одинъ бікъ, мовъ

баба на дорозі зъ веселихъ хрестинъ. Въ ті пори шинки були не те, що теперъ. Доброму чоловікові не-то-що розтягнутися, вдарити горлиці або гопака — але прилягти навіть ні-де було, коли въ голову полізе хміль а ноги зачнуть писати покой-онъ-по. Подвіре було заставлене скрізь чумацькими возами; підъ возами, въ яслахъ, въ сіняхъ, инший скулившись, инший розтягнувшись, хропили якъ коти. Шинкаръ, одинъ, передъ каганцемъ, нарізувавъ карбами на палиці, скільки квартъ и осьмухъ висушили чумацькі голови. Дідъ, заправивши третину відра на троїхъ, вийшовъ у шопу. Всі троє лягли рядомъ. Та не встигъ вінъ вернутись, ажъ бачить, що ёго земляки спять уже мертвецькимъ сномъ. Збудивши третёго, що до нихъ приставъ-було, козака, дідъ нагадавъ ёму дану товаришеві обітницю. Тотъ привставъ, протеръ очи и знову заснувъ. Нічого робити, прийшлося самому сторожити. Щоби якъ-небудь прогнати сонъ, оглядівъ вінъ усі вози, обійшовъ коні, закуривъ люльку, прийшовъ назадъ и впять сівъ біля своїхъ. Все було тихо, такъ що, здавалось, ні одна муха не пролетіла. Отъ и привиджується ёму, що зъ-за сусі-днёго воза щось сіре виставляє роги. Тутъ

очи ёго зачали змикатися, такъ що вінъ примушений бувъ що-хвиля протирати їхъ кулакомъ и промивати остаткомъ горілки. Але якъ тільки трошки прояснились вони, все щезало. Наконєць, трошки згодомъ, упять показується зъ підъ воза чудовище... Дідъ витаращивъ очи, скільки мігъ; але суклятська дрімота все туманила передъ нимъ; руки ёго зкостеніли, голова зкотилася и кріпкий сонъ захопивъ ёго такъ, що вінъ повалився, мовъ убитий. Довго спавъ дідъ, и якъ вже сонце порядно припекло ёго вибриту маківку, ажъ тоді зхопивсь вінъ на ноги. Потягнувшись разівъ зъ два и почувавши спину, помітивъ вінъ, що возівъ стояло вже не такъ багато, якъ зъ вечера. Чумаки, видко, потягнули ще до - світа. До своїхъ — козакъ спить! а Запорожця нема. Пита — ніхто и знати не знає; одна тільки зверхна свитка лежала на тімъ місці. Страхъ и задума взяла діда. Пішовъ подивитись до коней — ні свого ні запорозького. Що отсе значилось би! Положимъ, що Запорожця взяла нечиста сила; а хто жъ коней? Розміркувавши все, дідъ поключивъ, що певне чортъ приходивъ пішки, а якъ до пекла не близько, то и потягнувъ ёго коня. Боліло ёго здорово,

що не додержавъ козацького слова. „Ну,“ думає, „нічого робити, піду пішки: може попадеться на дорозі який-небудь баришівникъ, ідучий зъ ярмарки, та якось уже куплю коня.“ Але вхопився за шапку—и шапки нема. Сплеснувъ руками покійний дідъ, якъ нагадавъ, що вчора ще помінялись вони на часъ изъ Запорожцемъ. Хто - жъ більше взявъ її, якъ не нечистий! Отъ тобі й гетьманський гостинець! Отъ тобі и привізъ грамоту до цариці! Тутъ дідъ взявся вгощати чорта такими прізвищами, що, думаю не одинъ разъ чихнулось тоді въ пеклі. Але лайкою мало поможешъ, а потилиці скільки вже ні чухавъ дідъ, а ні якъ не мігъ нічого видумати. Що діяти? Кинувсь доставати чужого розуму: зібравъ усіхъ, що були тоді въ шинку, добрихъ людей, чумаківъ и просто заїзджихъ, и розказавъ що такъ и такъ, такеє-то приключилося лихо. Чумаки довго думали, підперши батогами бороди свої, крутили головами и сказали, що не чували такого дива на хрещеному світі, щобъ гетьманську грамоту та чортъ узявъ. Другі жъ добавили, що коли чортъ та Москаль украдуть що-небудь, то й поминай, якъ звали. Одинъ тільки шинкаръ сидівъ мовчки въ углу. Дідъ и підсту-

пивъ до нѣго. Вже коли мовчить чоловікъ, то певне багато розумомъ зашибъ. Але шинкаръ не такъ — то бувъ щодрий на слова, и коли-бъ дідъ та не полізъ въ карманъ за пятама золотими, то простоявъ би передъ нимъ дурно.

„Я навчу тебе, якъ пайти грамоту,“ сказавъ вінъ одводячи ёго на-бікъ. Въ діда на серці полекшало. „Я бачу вже по очахъ, що ти козакъ — не баба. Гляди жъ! близько шинку буде скрутъ на-право въ лісь. Тільки стане въ полі примеркати, щобъ ти бувъ уже въ-поготові. Въ лісу живуть Цигани и виходять зъ норъ своїхъ кувати желізо въ таку нічъ, въ яку лишъ одні відьми іздять на своїхъ кочергахъ. Чимъ вони промишляють на самімъ ділі, знати тобі нічого. Багато буде стуку по лісі, але ти не йди въ ті сторони, відкіля зачуєшъ стукъ; а буде передъ тобою мала доріжка, поузь осмаленого дерева: доріжкою сею иди, иди, иди... Стане тебе тернівникъ дряпати, густа ліщина заслоняти дорогу — ти все иди; и якъ прийдешъ до невеличкої річки, ажъ тоді можешъ остановитись. Тамъ и побачишъ, кого треба. Та не забудь набрати въ кешені того, нащо кешені зроблені... Ти розумієшъ, се добро и

дияволи и люде люблять.“ Сказавши теє, шинкаръ пішовъ у свою кучу, и не хотівъ білше говорити ні слова.

Покойний дідъ бувъ чоловікъ — не те, щобъ изъ трусливого десятка: бувало стріне вовка, такъ и хватає прямо за хвістъ: пройде зъ кулаками проміжъ козаківъ — всі, якъ грушки, поваляться на землю. Однакже, щось дряпало ёго по шкурі, якъ вступивъ середъ такої глухої ночі въ лісь. Хочъ би звіздочка на небі! Темно и глухо якъ у винній пивниці; тільки чутно було, що далеко — далеко въ-горі надъ головою холодний вітеръ гулявъ по вершечкахъ деревъ, а дерева, мовъ охмелені козацькі голови, гулящо покивувались, шопочучи листями п'яну коверзу. Якъ отъ завіяло такимъ холодомъ, що дідъ нагадавъ и про овечий кожухъ свій, и наразъ, мовъ сто молотівъ застукотіло по лісу такимъ стукомъ, що въ нёго ажъ задзвеніло въ голові и, наче зірниця, освітило на минуту весь лісь. Дідъ заразъ побачивъ доріжку, що пробиралася проміжъ дрібний кущавникъ. Отъ и осмалене дерево и кущі тернівника! Такъ, все такъ, якъ було ёму говорено; ні, не обманувъ шинкаръ. Однакже не зовсімъ весело було продиратися черезъ колючі кущі; ще

зъ роду не бачивъ вінъ, щобъ проклятуці терни и сучя такъ боляче дряпались: мэйже на кождімъ кроці збирало ёго крикнути. Мало-помалу вибрався вінъ на просторе місце, и, скільки мігъ забачити, дерева рідили и ставались, чимъ дальшъ, такі широкі, якихъ дідъ не видавъ и по той - бікъ Польши. Зиркъ, міждо деревами мелькнула и річка, чорна, мовъ воронена сталь. Довго стоявъ дідъ у берега, позираючи на всі боки. На другімъ березі горить огонь, и, здається, отъ-отъ хоче погаснути, и знову одсвічується въ річці, що вздрігала, якъ польський шляхтичъ въ козацькихъ лабетахъ. Отъ и мостикъ! „Ну, тутъ одна тільки чортівська тарадайка хиба проіде.“ Дідъ однакже ступивъ сміло, и швидче, ніжъ би инший встигъ виймити ріжокъ, понюхати табаки, бувъ уже на другімъ березі. Ажъ теперъ розгледивъ вінъ, що візля огня сиділи люде и такі гарні пики, що въ иншу пору, Богъ знає, чого-бъ не давъ, лишъ - би виховзнутись відъ сёго знаомства. Але теперъ нічого робити, треба було завязатися. Отъ дідъ и відваживъ імъ поклонъ, мало не въ поясъ. „Помагай Бігъ вамъ, люде добрі!“ Хочъ би одинъ кивнувъ головою: сидять та мовчать, та щось сиплють

въ огонь. Видячи одно місце зайве, дідъ безъ усякихъ околичностей сівъ и самъ. Довго сиділи мовчки. Дідові вже й навкучилось; давай шарити въ кешені, виймивъ люльку, подививсь на вкруги — ніхто не дивиться на нѣго. „Уже добродійство будьте ласкаві: якъ би такъ, щобъ, примірно сказати, того.... (Дідъ бувавъ у світі немало, знавъ уже, якъ підпускати ляси и, на випадокъ, то й передъ царемъ не вдаривъ би лицемъ въ болото) щоби, примірно сказати, и себе не забути, та и васъ не зобидити. Люлька въ мене є, та того, чимъ би запалити її, чортъ-ма.“ И на отсю річъ хочъ би слово, тільки одна пика шпурила горячу головню прямишенько дідові въ лобъ, такъ що, коли-бъ вінъ трохи не збочивъ, то мабуть розпрощавсь би на віки зъ однимъ окомъ. А-далі видячи, що пора дармо минає — рішився — чи слухатиме нечисте плімя, чи ні — розказати діло. Пики и уха наставили и лаби протягнули.

Дідъ догадався, забравъ у жменю всі гроші, що мавъ зъ собою и кинувъ, мовъ собакамъ, імъ у середину. Якъ тільки кинувъ вінъ гроші, все передъ нимъ заколотилося, земля задріжала, и, якъ уже, вінъ и самъ розказати не вмівъ, попавъ ледве чи не

въ саме пекло. „Батечки мої!“ охнувъ дідъ, розглядівши хорошенько. Що за чудовища! пики на пиці, якъ мовлявъ, не видко. Відёмъ така пропасть, якъ лучається иноді на Різ-
дво нападає снігу: намалёвані, вистроєні, мовъ панночки на ярмарці. И всі, скільки ні було їхъ тамъ, якъ похмелені, вдирали якогось чортівського тропака. Куряву підняли, Боже крий, яку! Дріжаки проняли-бъ хрещеного чоловіка при самімъ виді, якъ високо скакало бісовське плімя. На діда, не вважаючи на ввесь страхъ, сміхъ напавъ, коли побачивъ, якъ чорти зъ собачими мордами, на німецькихъ ніжкахъ, вертячи хвостами, увивалися коло відёмъ, буцімъ парубки коло гарнихъ дівчатъ; а музиканти тузили себе въ щокі кулаками, наче въ бубни, и свистали носами, якъ у вальторни. Тільки зуздріли діда, такъ и шарахнули до нёго ордою. Свинські, собачі, цапині, дрохвині и кінські рила, всі повитягалися, и отъ такъ и лізуть цілуватись. Плюнувъ дідъ, така гидь напала! Наконець вхопили ёго и посадили за стілъ, задовжки може зъ-такий, якъ дорога відъ Контотопа до Батурина. „Ну, отсе ще не зовсімъ зле,“ подумавъ дідъ, побачивши на столі свинину, ковбаси, кришений зъ капу-

стою чеснокъ и багато всілякихъ ласощівъ : „видко, диявольська зволочь не держить постівъ.“ Дідъ таки, не завадить вамъ знати, не занехавъ при способності перехопити де-чого на зуби. Ідавъ, покійникъ, апетитно; тому и, не запускаючись въ розмову, присунувъ до себе миску зъ накрайнимъ саломъ и димлену свинину, взявъ вилку, мало що меншу відъ тихъ вилъ которими мужикъ бере сіно, захвативъ нею важкий кусокъ, підставивъ шматокъ хліба — и, глянь, такъ и попхавъ у чужий ротъ. Отъ-отъ коло самого уха, навіть чути, якъ чиясь морда жвьякає и зубами клапає на ввесь стілъ. Дідъ нічого, вхопивъ другий кусокъ и отъ, здається, й по губахъ зачепивъ, тільки впять не въ своє горло. Въ третій разъ — знову мимо. Розлютився дідъ: забувъ и страхъ, и въ чиіхъ лабетахъ находится вінъ, прискочивъ до відемъ: „Шо ви, Иродове плімя, задумали сміятись, чи що, надо мною? Якъ не віддасте, якъ-стій, моєі козацької шапки, то нехай я буду кателикъ, коли не оберну свинськихъ рилъ вашихъ лицемъ до потилиці!“ Не встигъ вінъ докінчити послідніхъ словъ, якъ усі почвари вискалили зуби и підняли такий сміхъ, що въ діда ажъ на душі захолонуло.

„Ладно!“ провизчала одна зъ відёмъ, котору дідъ злічавъ за старшу надъ усіми, тому що личина въ неї була ледве чи не красивіша відъ усіхъ: „шапку оддамо тобі, тільки не впершъ, поки заграєшъ зъ нами три рази въ дурня!“

Що скажешъ діяти? Козакові сісти зъ бабами въ дурня! Дідъ одпиратись, одпиратись, а-далі сівъ. Принесли карти, засмалцёвані, якими тільки въ насъ попівни ворожать про женихівъ

„Слухай же!“ забрехала відьма въ-друге: „коли хочъ разъ виграєшъ — твоя шапка; коли жъ усі три рази зостанешъ дурнемъ, то, не прогнівись, не тільки шапки, але може и світа більшъ не побачишъ!“

„Давай, давай, старуле! що буде, то буде.“

Отъ и карти роздали. Взявъ дідъ свої у руку — дивитись не хочеться, таке сміте: хочъ би на сміхъ одинъ козирь. Зъ мастей десятка найстарша, навіть парь нема; а відьма все підлазить п'ятірками. Прийшлося остатися дурнемъ! Тільки що дідъ устигъ остатись дурнемъ, якъ зъ усіхъ сторонъ заржали, загавкали, захрунькали морди: „дурень, дурень, дурень!“

„Щобъ ви попукались, дияволське плі-
мя!“ закричавъ дідъ, затикаючи собі пальця-
ми уха. „Ну,“ думає, „відьма підтасувала;
теперъ я самъ буду роздавати.“ Роздавъ;
засвітивъ козиря; поглядівъ на кърти: масть
хочъ куди, козирі є. И зъ-разу діло йшло,
якъ лучше и годі; ажъ відьма пятірку зъ ко-
ролями! У діда на рукахъ самі козирі; не
думаючи, не гадаючи довго, хватъ королівъ
усіхъ по вусахъ козирями!

„Ге, ге! та отсе не по-козацьки! А
чимъ ти вкриваєшъ, земляче?“

„Якъ — чимъ? Козирями!“

„Може по вашому отсе й козирі, тіль-
ки по нашому ні!“

Зиркъ — справді проста масть. Що за
диявольщина! Прийшлося въ другий разъ бути
дурнемъ, и чорте пішло зновъ драти горло:
„дурень! дурень!“ такъ що стіль дріжавъ и
карти скакали по столу. Дідъ розгарячився;
роздавъ у посліднє. Впять иде ладно. Відьма
зновъ пятірку; дідъ покривъ и набравъ зъ ко-
лоди повну руку козирівъ.

„Козирь!“ гукнувъ вінъ, ударивши по
столу картою такъ, що її въ коробочку зви-
нуло; та, не говорячи ні слова, покрила

вісьміркою масти. „А чимъ ти, старий дияво-
 ле, бєшь?“ Відьма підняла карту; підъ нею
 була проста шестірка. „Бачъ, бісовська мо-
 рока!“ сказавъ дідъ и зъ досади гримнувъ
 кулакомъ, що сили, по столу. Щастє ще,
 що у відьми була кепська масть; у діда, якъ
 нарочно, на той часъ пари. Ставъ набирати
 карти зъ колоди, та нема ради: таке сміте
 лізе, що дідъ и руки опустивъ. Въ колоді
 ні одной карти. Пішовъ уже такъ, не дивля-
 чись, простою шестіркою; відьма приняла.
 „Отъ тобі й на! а се що? Е, е! певне що-
 небудь, та не такъ!“ Отъ, дідъ карти по-
 тихоньки підъ стілъ та й перехрестивъ; зиркъ
 — у нєго на рукахъ тузъ, король, валетъ
 козирівъ, а вінъ замість шестірки спустивъ
 кралою. „Ну, дурень же и я бувъ! Король
 козирівъ! Що, приняла? А, котяче одроде,
 а туза не хочешъ? Тузъ! валетъ!...“ Крикъ
 пішовъ по пеклу; на відьму напали корчі и,
 відкіля ні возьмись, шапка бухъ дідові пря-
 місенько въ лице! „Ні, сєго мало!“ загри-
 мавъ дідъ, прихрабрившись и надягнувши
 шапку. „Коли заразъ не стане передо мною
 молодецький кінъ мій, то отъ, нехай мене
 гримъ убє на отсїмъ самїмъ нечистїмъ місці,
 коли я не перехрещу святимъ хрестомъ усіхъ

вась!“ и вже було и руку піднявъ, ажъ тутъ загреміли передъ нимъ кінські кості.

„Отъ тобі й кінъ твій!“

Заплакавъ, бідняка, дивлячись на нихъ, якъ дитя нерозумне. Жаль старого товариша!
„Дайте жъ мені якого — небудь коня, вибратися зъ гнізда вашого!“ Чортъ луснувъ гараникомъ — кінъ, якъ огонь, звився підъ нимъ, и дідъ, мовъ птаха, винісся на-верхъ.

Страхъ однакже напавъ на нѣго посередъ дороги, коли кінъ, не слухаючи ні крику ні поведівъ, скакавъ черезъ провали и болота. Въ якихъ місцяхъ вінъ не бувъ, то ажъ дрожъ збирала при самихъ оповіданяхъ. Глянувъ якось собі підъ ноги — и ще гірше перелякався: пропасть! крутизна страшенна! А сатанинській звірюці и байдуже: прямо черезъ неї. Дідъ держатись: не тутъ то було. Черезъ пні, купини полетівъ стрімголовъ у проваль, и такъ повалився на дні ёго до землі, що здавалося и духъ зъ ёго вишибло. По крайній мірі, що діялося зъ нимъ въ той часъ, нічого не тямивъ, и якъ прочнувся трохи и обіздівся, то вже розсвітало зовсімъ, передъ нимъ мелькали знакомі місця и вінъ лежавъ на криші своєї власної хати.

Перехрестився дідь, якъ злізъ на долину. Що за чортівщина! що за пропасть, які зъ чоловікомъ чудеса діються! Зиркъ на руки — всі въ крові; подивився въ бочку що стояла на-сторчъ зъ водою — и лице также. Обмившись гарненько, щобъ не перелякати дітей, входить вінъ по-тихоньки въ хату, дивиться: діти подаються до нѣго за-домъ и въ боязні показують ёму пальцями, мовлачи: „Дивись, дивись, мати, мовъ дурна, скаче!“ И справді, баба сидить, заснувши передъ гребенемъ, держить въ рукахъ веретено и спяча підскакує на лавці. Дідь, взявши по-тихоньки за руку, збудивъ її. „Здорова, жінко! чи здорова ти?“ Ся довго дивилась, випуливши очи, а-далі й пізнала вже діда и розказала, якъ їй снилося, що пічъ іздила по хаті, вигоняючи лопатою горшки, лоханьки и чортъ зна, що ще таке. „Ну,“ каже дідь, „тобі въ сні, мені на яві. Треба буде, бачу, освятити нашу хату; а теперъ мені нічого пеняти.“ Сказавши теє и одпочинувши трохи, дідь узявъ коня и вже не зупенявся ні днемъ, ні нічю, поки не доїхавъ на місце и не оддавъ грамоти самій цариці. Тамъ надивився дідь такихъ дивъ, що стало ёму на довго після того розказувати: якъ повели ёго въ

палати, такі високі, що коли-бъ зъ десять хатъ поставити одну на другу, то й тоді ма-буть не достало би; якъ заглянувъ вінъ въ одну комнату — нема, въ другу — нема, въ третю — ще нема, навітьъ въ четвертій нема, та въ пятій уже, зиркъ — сидить сама, въ золотій короні, въ сірій новісенькій свитці, въ червонихъ чоботяхъ, и золоті га-лушки їсть; якъ веліла ёму насипати цілу шапку синицями; якъ... усёго й нагадати годі! Объ візні своїй зъ чортами дідъ и думати забувъ, а коли лучилось, що хто-небудь и нагадавъ объ тімъ, то дідъ мовчавъ, неначе-бъ не до нёго и діло йшло, и великого сто-іло труду упрохати ёго, розказати все, якъ було. Та видко, вже за кару, що не кинувся заразъ після того овятити хату, бабі, що ро-ку, именно и въ ту саму пору, ставалось таке диво, що танцюється бувало та й тільки; за що ні возьметься ноги забагають своє, и отъ такъ и кортить їхъ пуститись на-впри-сядку.

НІЧЪ ПЄРЄДЪ РІЗДВОМЪ.

I.

Послідній день передъ Різдвомъ минувъ. Зимова, ясна нічъ наступила; глянули звізди; місяць величаво піднявся на небо, посвітити добримъ людямъ и всему миру, щобъ усімъ було весело колядувати ¹⁾ и славити Христа ²⁾.

1) Обичай колядованя відбувається въ самъ день Рождества Христового, вечеромъ. На передодні Рождества Христового Українці вечеряють зъ особливою урочистостю и за вечерею ідять кутю, відъ чого и весь тотъ день и вечіръ називається кутею. Колядованє въ нічъ передъ Різдвомъ було-бъ такимъ дикимъ зъявищемъ, якъ христосованє въ страстну суботу. Гоголь въ отсїмъ, якъ и въ другихъ випадкахъ, заявивъ незнанє народнєї жизни въ Україні. Багато вгадувавъ вінъ чутємъ великого таланта, але за те єсть у нєго невибачні противорічя зъ обичаями и звичаями Українцівъ. — П. Кулішъ.

2) Колядувати унась, значить ся співати підъ вікнами на передодні Різдва пісні, що називаються коляд-

Морозило сильніше ніж зь ранку; але за те такъ було тихо, що скрипъ морозу підъ чоботомъ чутись було зь-за півь версти. Ще ні одна юрба парубківъ не показувалась підъ вікнами хатъ; місяць одинъ тільки заглядувавъ у нихъ крадькома, якби викликаючи одягаючихся дівчатъ вибігти швидче на скрипучий снігъ. Тутъ зь комина одної хати клубами поваливъ димъ и пішовъ хмарою по небу, а вкупі зь димомъ піднялася відьма верхомъ на мітлі.

Коли-бъ въ отсю пору проїзджавъ Сорочинецький засідатель на трійці обивательськихъ коней, въ шапці зь баранковою околицею, зробленій на уланську моду, въ синімъ

ками. Тому, хто колядує, завше кине въ мішокъ хозяйка або хозаїнь, або хто остається дома, ковбасу, або хлібъ, або мідяний грішъ, чимъ хто багатий. Говорять, що бувъ колись болванъ Коляда, которого приймали за бога, и що буцімъ відъ того пішли и колядки. Хто ёго знає? Не намъ простимъ людямъ объ сімъ толкувати. Прошлого року отець Осипъ запритивъ-було колядувати по хуторахъ, мовлячи, що буцімъ тимъ народъ угоджає сатані. Однакже, коли сказати правду, то въ колядкахъ и слова нема про Коляду. Співають часто про різдво Христове, а при кінці віншують здоровя хозаїнові, хозаїці, дітямъ и всему дому. — Замітка пасічника.

кожусі, підбитімъ чорними смушками, зъ подідьчому сплетеною нагайкою, которою вінъ має звичай підгоняти свого повозника, то вінъ певне запримітивъ би її, бо відъ Сорочинецького засідателя ні одна відьма на світі не втаїться. Вінъ знає налічити, скільки у кожної баби безрога мече поросять, и скільки въ скрині лежить полотна, и що именно зъ своєї одежи и хозяйства заставивъ добрий чоловікъ у неділю въ шинку. Але Сорочинецький засідатель не проїздивъ, та и якежъ ёму діло до чужихъ, — у нёго своя волость! А відьма міжъ-тимъ піднялась такъ високо, що одною тільки чорною плямкою мелькала въ-горі. Але де ні показалася плямка, тамъ звізди, одна за другою, пропадали на небі. Швидко відьма набрала їхъ повний рукавъ. Три або чотире ще блестіли.

Якъ-разъ зъ противної сторони, показалася друга плямка, більшала, стала розтягатися, и вже було не плямка. Підсліповатий, хоча-бъ наложивъ на нісь замість окулярівъ колеса зъ комисарової брички, и тоді-бъ не розпізнавъ, що се таке. Зъ-переду зовсімъ Німець (Німцемъ називають у насъ кожного, хто тільки зъ чужої землі, чи вінъ Французъ, чи Цісарець, чи Шведъ — все Німець); ву-

зенька безъ перестанку обертаючися и все, що ні попадеться, нюхаюча мордочка закінчалася, якъ у нашихъ свиней, кругленькимъ пятачкомъ; ноги були такъ тонкі, що коли-бъ такі мавъ Яресківський голова, то вінъ переломавъ би їхъ у пернімъ козаку. Але за те зъ-заду вінъ бувъ настоящий губерський стряпчий въ мундирі, тому що въ нѣго висівъ хвістъ такий острый та довгий, якъ теперішні мундирові фалди; тільки хиба по ципиній борідці підъ мордою, по невеликихъ ріжкахъ, що торчали на голові, и що весь бувъ не білішъ коминяря, можна було догадатися, що вінъ не Німець и не губерський стряпчий, а по просту чортъ, которому послідня нічъ осталася волочитись по білому світу и виучати гріхамъ добрихъ людей. Завтра жъ, зъ першими дзвонами на утренью, побіжить вінъ не обзираючись, загнувши хвістъ, у свою берлогу.

Міжъ-тимъ чортъ закрадався по-тихоньки до місяця, и вже протягнувъ-було руку вхопити ёго, але на разъ сіпнувъ її назадъ, акби попикшись, поссавъ пальці, забовтавъ ногою, и забігъ зъ другого боку; и знову відскочивъ и сіпнувъ назадъ руку. Однакже, не вважаючи на всі невдачі, хитрий чортъ не поки-

нувъ своїхъ збитківъ. Підбігши наразъ вхопивъ вінъ обіручъ місяць, кривлячись и дуючи перекидавъ ёго зъ одноі руки въ другу, якъ мужикъ, що голими руками діставъ огню для своєї люльки; наконецъ поспішно сховавъ ёго въ кешеню и побігъ дальше, неначе ні въ чімъ и не бувавъ.

Въ Диканьці ніхто й не чувъ, якъ чортъ укравъ місяць. Правда, волосний писарь, виходячи на чотирёхъ зъ шинку, бачивъ, що місяць ні зъ того ні зъ сёго танцювавъ на небі, и впевнявъ, божачися, о тімъ все село; але миряне кивали головами и навіть підіймали ёго на сміхъ. Та яка-жъ була причина рішитись чортові на таке беззаконне діло? А отъ яка: вінъ знавъ, що богатий козакъ Чубъ запрошений дякомъ на кутю, де будуть: голова, приїхавший зъ архиєрейської півчої дружини родичъ дяка, въ синімъ сурдуті, що бравъ найнизшого баса, козакъ Свербигузъ и ще де-хто; де, окрімъ куті, буде варенуха, перегонена на шафрані горілка и багато всякого з'їжного.

А між-тимъ ёго дочка, красавиця на все село, останеться дома, а до дочки, запевне, прийде коваль, силачъ и молодець хоть-куди, которий чортові бувъ противнішъ

відъ проповідей отця Кіндрата. У зайвий відъ роботи часъ займався вінъ малёванємъ, и сливъ найлучшимъ маляремъ на всю околицю. Самъ ще тоді живший сотникъ Л...ко позвавъ ёго нарощно въ Полтаву, помалювати дощаті штахети около свого дому. Всі миски, зъ которихъ Диканьські козаки хлєптали борщъ, малювавъ коваль. Коваль бувъ богобоязливий чоловікъ, и малювавъ часто образи святихъ, та й теперъ ще можна найти въ Т...церкві ёго євангелиста Луку. Але триумфомъ ёго искусства бувъ одинъ образъ, намалёваний на стіні церковній въ правімъ притворі, на которімъ виобразивъ вінъ святого Петра въ день страшного суду, зъ ключами въ рукахъ, вигоняючого зъ пекла злого духа: наляканий чортъ кидався на всі боки, а замкнені давнішъ грішники били и гонили ёго батогами, полінами и всімъ, чимъ ні попало. Въ ту пору, коли маляръ трудився надъ симъ образомъ и малювавъ ёго на великій деревяній дощці, чортъ усіми силами старався перешкоджати ёму: тручавъ невидимо підъ руку, підіймавъ зъ горнила въ кузні попіль и обсипавъ нимъ образъ; але, не вважаючи на все, работа була скінчена, дошка внесена у церкву и

вложена въ стіну притвора, а зъ тої пори чортъ поклявся мстити ковалеві.

Одна тільки нічъ оставалася ёму волочитись на білому світі; але и въ ту нічъ вінъ вишукувавъ чимъ-небудь вимстити на ковалю свою злость. И для того рішився вкрасти місяць, въ тій надії, що старий Чубъ лінивий и нелегкий на встане, а до дяка відъ хати не такъ близько: дорога йшла по засілкахъ, коло млинівъ, коло кладбищата й скручувала по-за яръ. Ще при місячній ночі варенуха и горілка настояна на шафрані могла-бъ заманити Чуба; але въ таку темноту ледве вдалось би кому зтащити ёго зъ печи и викликати зъ хати. А коваль, которий бувъ зъ — давна не въ ладі зъ нимъ, при німъ ні за що не одваживсьйти до дочки, не вважаючи й на силу.

Такимъ то побитомъ, якъ тільки чортъ спрятавъ у свою кешеню місяць, наразъ по всему миру зробилося такъ темно, що не кождий найшовъ би дорогу въ шинокъ а не тільки до дяка. Відьма побачивши себе наразъ въ темноті, ажъ зкричала. Тутъ чортъ, підїхавши дрібнимъ бісомъ їй підъ руку и пустивсь нашептувати на ухо те саме, що звичайно нашептують усёму жіночому родові.

Дивно діється на нашімъ світі! Все, що ні живе на німъ, все силиться переймати и передражнювати одинъ одного. Давнішъ бувало въ Миргороді одинъ судя та городничий ходили зимою въ критихъ сукномъ кожухахъ, а все дрібне чиновництво носило просто шкуряні; теперъ же и засідатель и подкоморій вчистили собі нові шуби зъ Решетилівськихъ смушківъ и зъ суконною покривою. Канцеляристъ и волосний писарь передъ трёма роками взяли синїї китайки, по шість гривень аршинъ. Пономарь зробивъ собі нанкові на літо шаровари и камизельку зъ полосатого гаруса. Словомъ, все лізе въ люде! Коли сі люде перестануть бути марнолюбамі! Можна заложитися, що многимъ здасться дивно видіти чорта, що й собі жъ пустився туди. Досаднішъ відъ усєго те, що вінъ певне злічає себе красивимъ, міжъ тимъ якъ єго хвигура — подивитися встидно. Пика, якъ мовлявъ Хома Ригоровичъ, мерза мерзою, а вінъ ще строїть закохані штуки! Але на небі и підъ небомъ такъ зробилося темно, що нічо вже й бачити не можна було, що діялось дальше міжъ ними.

II.

„Такъ ви куме ще не були въ дяка, въ новій хаті!“ мовивъ козакъ Чубъ, виходячи зъ дверей своєї хати до сухощавого, високого, въ короткімъ кожусі мужика зъ оброслою бородою, котера показувала, що вже більше двохъ неділь не дотикався до неї обломокъ коси, якимъ звичайно мужики бриють свою бороду, не маючи бритви. „Тамъ теперъ буде добрий пропій!“ продовжавъ Чубъ, осміхнувши при тімъ своє лице. „Якъ би тільки намъ не зізнитись!“

При сімъ Чубъ поправивъ свій поясъ, що перехватувавъ тісно ёго кожухъ, насунувъ сильніше шапку, стиснувъ въ руці нагайку — страхъ и грозу докучливихъ собакъ; але, глянувши въ-гору, зупенився... „Що за дияволь! Диви, диви, Панасе!...“

„Що?“ промовивъ кумъ и піднявъ голову также въ-гору.

„Якь, що? місяця нема.“

„Що за пропасть! Справді нема місяця.“

„То-то и єсть, що нема!“ промовивъ Чубъ трохи зъ гнівомъ на незмінне рівнодушие кума. „Тобі, бачу, и жури нема.“

„А що жъ маю діяти?“

„Треба-жъ було,“ продовжавъ Чубъ, втираючи рукавомъ вуси, „якомусь бісові — щобъ ёму не довелось, собаці, завтра чарку горілки випити — та вмішатися!... Справді, неначе на сміхъ... Нарошно, сидівши въ хаті, дивлюсь на небо: нічъ — чудо! Ясно, снігъ блищить при місяці; все було видко, якъ въ день. Не встигъ вийти за дрері, и отъ, хочъ око виколи!“

Чубъ довго ще ворчавъ и лаявся, а між-тимъ въ ту саму пору роздумувавъ, на що ёму рішитися. Ёму смерть якъ хотілось побалакати о всякихъ нісенітницяхъ у дяка, де безъ сумніня сидить уже й голова и приїзджий басъ, и дегтярь Микита, що їздивъ черезъ кожді дві неділі въ Полтаву на торги и пускавъ такі жарти, що всі миряне брались

за животи зо сміху. Вже бачивъ Чубъ мудру варенуху, якъ на столі стояла. Все тее було принадне, правда; але темнота ночі нагадувала ёму о тій ліні, котора такъ мила всімъ козакамъ. Якъ би то приємно теперъ лежати, підогнувши підъ себе ноги, на постелі, курити супокійно люльку и слухати крізь упоющу дрімоту колядки и пісні веселихъ парубківъ и дівчатъ, товпячихся купами по — підъ вікна! Вінъ би, безъ всякого сомніня, рішивсь на посліднє, коли — бъ бувъ самъ; але теперъ обомъ не такъ скучно и страшно ити темною нічю, та й не хотілось таки показатись передъ иншими лінивимъ або трусливимъ. Скінчивши лайку, обернувся вінъ знову до кума.

„Такъ нема, куме, місяця?“

„Нема.“

„Дивно справді. А дай понюхати табаки! Въ тебе, куме, славна табака! Де ти берешъ її?“

„Яка зъ біса славна!“ одвічавъ, закриваючи табакерку, нацятковану взорами, кумъ: „стара курка не чихне!“

„Я тямлю,“ продовжавъ все таки Чубъ: „мені покійний шинкаръ Зузуля разъ привізъ табаки зъ Ніжина. Ехъ, табака — жъ була!

добра табака була! Такъ що-жъ, куме, якъ зъ нами буде? атже темно на дворі.“

„Такъ хйба останьмося дома,“ промовивъ кумъ, вхопившися за ручку відъ дверей.

Коли-бъ кумъ не сказавъ сёго, то Чубъ певне би рішився остатись; але теперъ ёго неначе щось сіпало ити наперекіръ. „Ні, куме, ходімъ! не можна, треба ити!“

Сказавши тее вінъ уже й досадувавъ на себе, що сказавъ. Ёму було дуже неприємно тягатися въ таку нічъ; але ёго втішало те, що вінъ самъ нарощно сёго захотівъ и зробивъ таки не такъ, якъ ёму радили.

Кумъ, не виразивши на лиці своїмъ ні найменшого руху досади, якъ чоловікъ, которому зовсімъ одно, чи сидить вінъ дома, чи тащиться зъ дому, обіздрівся, почухавъ держаконъ відъ нагайки свої плечі — и два куми пустилися въ дорогу.

III.

Теперь подивимось, що робить, оставшия самою, красавиця-дочка. Оксані не минуло ще й вісімнадцятёхъ літь, якъ майже у всёму світі, и по тёмъ-боці Диканьки, тільки й мови було, що про неї. Парубки гуртомъ виголосили, що кращої дівки й не було ще ніколи и ніколи й не буде на селі. Оксана знала и чула все, що про неї говорили, и була прибаглива якъ красавиця. Коли-бъ вона ходила не въ плахті и запасці, а въ якій-небудь капоті, то розігнала би усіхъ дівокъ. Парубки гонялись за нею товпами; але потерявши терпеливость покидали малопомалу и обертались до іншихъ, не такъ розпещенихъ. Одинъ тільки коваль бувъ упрямий и не покидавъ свого волокитства, не вважаючи на те, що и зъ нимъ поступила

ледве що лучше, ніж зь другими. По виході батька свого Оксана довго ще строїлася и косорилась передь невеличкимъ въ оловянихъ рамцяхъ зеркаломъ и не могла налюбуватись собою.

„Що людямъ здумалось розславляти, буцімъ я гарна?“ мовила вона, якби забувши, для того тільки, щоби обь чімъ — не будь побалакати зь собою. „Брешуть люде, я зовсімъ не гарна!“

Але майнувшє въ зеркалі свіже, живе, въ дитинячій молодості лице зь блискучими чорними очима и невиразимо приємною усмішкою, що пропалювала душу, якъ-разъ доказало противне.

„Хиба чорні брови и очи мої,“ продовжала красавиця, не випускаючи зеркала, „такъ гарні, що вже рівнихъ їмъ и на світі немає? Що тутъ гарного въ отсімъ задертімъ у-гору носі? и въ щокахъ? и въ губахъ? ніби то гарні мої чорні коси? Ухъ! їхъ можна налякаться вечеромъ: вони, мовъ довгі гадини, переплелися й обвилися навкругъ моєї голови. Я бачу теперъ, що я зовсімъ не гарна!“ и одсуваючи зеркало трохи дальше відъ себе, зкрикнула: „Ні, гарна я!

Охъ, яка гарна! Чудо! Яку радість принесу я тому, чийою жінкою буду! Якъ любоватиметься мною мій чоловік! Вінъ не зтямиться. Вінъ зацілує мене на смерть.“

„Чудна дівка!“ прошептавъ увійшовши тихо коваль: „и чванлива-жъ не аби-якъ! Зъ годину стоїть, дивлячися въ зеркало и не надивиться, та ще й хвалить себе въ-голосъ!“

„Такъ, парубки! чи я вамъ пара? Подивіться на мене,“ продовжала гарненька кокетка: „якъ я плавно виступаю, въ мене сорочка вишивана червонимъ шовкомъ. А які стяжки на голові! Ви ввесь вікъ не побачите богатшого галона! Все отсе накупивъ мені мій батько для того, щобъ зо мною оженився найкращий молодець на світі!“ И усміхнувшись обернулася вона въ другий бікъ та й побачила коваля...

Зкрикнула и грізно станула передъ нимъ.

Коваль и руки опустивъ.

Трудно розказати, що виражало смугляве лице чудної дівчини: и суровость въ ній було видко, и крізь суровость якось на-смішка надъ засумованимъ ковалемъ, и ледве

завбачна краска досади тонко розливалася по обличчю; а все теє такъ змішалось и такъ було невиобразимо — гарне, що поцілувати її зъ — мільонъ разъ — отъ и все, що можна було зробити тоді найкращого.

„Чого ти прийшовъ сюди?“ такъ зачала говорити Оксана. „Хиба хочеться, щобъ я вигнала тебе за двері лопатою? Ви всі майстри під'їзджати до насъ. Якъ-стій пронюхаєте, коли батьківъ нема дома. О, я знаю васъ! Що, скриня моя готова?“

„Буде готова, серденько моє, після святъ буде готова. Коли-бъ ти знала, скільки я возивсь коло неї: дві ночі не виходивъ зъ кухні; за те ні въ самої попівни не буде такої скрині. Желізо на окову давъ таке, якого не клавъ и въ сотникову тарадайку, якъ ходивъ на роботу въ Полтаву. А якъ буде помалёвана! Хочъ и всю околицю зходи своїми біленькими ніжками, то не найдешъ такої! По всьому полю будуть розкидані червоні и сині квіти. Горіти буде, якъ грань. Не сердься-жъ на мене! Позволь хочъ поговорити, хочъ подивитись на тебе!“

„Хто-жъ тобі боронить, говори и дивись!“

Тутъ сіла вона на лавку, и знову глянула въ зеркало и стала поправляти на голові свої коси. Глянула на шию, на нову сорочку вишивану шовкомъ, и тонке чувство самодовольства виразилося на устахъ, на свіжихъ лицахъ и одсвітилося въ очахъ.

„Позволь и мені сісти біля тебе,“ сказавъ коваль.

„Сідай,“ промовила Оксана, заховуючи въ устахъ и довольнихъ очахъ те саме чувство.

„Чудна, ненаглядна Оксано, позволь поцілувати тебе!“ промовивъ осмілений коваль и притиснувъ її до себе зъ заміромъ зловити поцілунокъ.

Але Оксана відхилила свої щоки, що були вже въ незначнімъ віддаленю відъ губъ коваля и відтрутила ёго. „Чого тобі ще хочеться? Ёму, коли мідъ, такъ и ложки треба! Иди геть, у тебе руки острішъ желіза. Та й самъ ти пахнешъ димомъ. Я думаю, ти мене всю обвалявъ саджею.“

Тутъ вона піднесла зеркало и знову зачала передъ нимъ прикраснитися.

„Вона не любить мене!“ думавъ про себе, похиливши голову, коваль. „Ій все играшка; а я стою передъ нею, якъ дурень, и очей не зводжу зъ неї. И все-бъ стоявъ передъ нею, и вікъ би не зводивъ зъ неї очей! Чудна дівка! Чого-бъ я не давъ, щобъ узнати, що въ неї на серці, кого вона любить. Але ні; ій и не въ голові ніхто. Вона любить сама собою; мучить мене бідного; а я за смуткомъ и світа не бачу; а я її такъ люблю, якъ ні одинъ чоловікъ на світі не любивъ и ніколи любити не буде.“

„Чи правда, що твоя мати відьма?“ промовила Оксана и засміялася, и коваль почувъ, що и внутрь ёго все засміялося. Сміхъ той неначе разомъ обізвався въ серці и въ тихо-стрепенувшихся жилахъ, и зовсімъ тимъ и досада запала въ ёго душу, що вінъ не у власті поцілувати такъ приємно засміявшеся лице.

„Що мені до матери? ти въ мене мати, и батько, и все що ні єсть дорогого на світі. Коли-бъ мене покликавъ царь и сказавъ:

„Ковалю Вакуло, проси вь мене всього, що ні єсть найлучшого вь моїмь царстві, все віддамь тобі. Прикажу тобі зробити золоту кузню, и ти станешь кувати срібними молотами.“ — „Не хочу,“ сказавь би я цареві, „ні каменівь дорогихь, ні золотої кузні, ні твого царства: дай лучше мою Оксану!“

„Бачь, який ти! Тільки мій батько самь не такий. Побачишь, коли вінь не ожениться зь твоєю матірю!“ промовила, лукаво усміхнувшись, Оксана. Але дівчата не приходять... Що бь отсе значилося? Давно вже пора колядувати. Мені робиться скучно.“

„Богь зь ними, моя красавице!“

„Якь би не такь! зь ними певне придуть парубки. Туть то підуть бали. Міркую, якихь наговорять смішнихь историй!“

„Такь тобі весело зь ними?“

„Та вже жь веселіще, ніжь зь тобою. А, хтось стукнувь; певне дівчата зь парубками.“

„Чого мені більше ждати?“ говоривь самь до себе коваль. Вона глузує зь мене. Йї я хиба стільки дорогий, що перержавіла підкова. Але коли-жь такь, то не достанеть—

ся по крайній мірі иншому посміятися надомною. Нехай тільки я на певне запримічу, хто їй подобається більшъ мене, то я навчу...“

Стукъ у двері и різько загомонівший на морозі голосъ: „отвори!“ перервавъ ёго розмишлюваня.

„Погоди, я самъ отворю,“ сказавъ коваль и вийшовъ у сіни зъ заміромъ обломати зъ досади боки першому, що попадеться.

IV.

Морозъ сильнішавъ, а въ-горі такъ зробилось холодно, що чортъ перескакувавъ зъ одного копитця на друге и хухавъ у кулакъ, щобъ скільки-небудь заігріти змерзлі руки. Та не дивно и змерзнути тому, хто товчеться відъ ранку до ранку въ пеклі, де звісно, не такъ холодно якъ у насъ зимою, и де, на-дягнувши колпакъ и станувши передъ огнищемъ, неначе справді кухмистеръ, підсмажувавъ вінъ грішниківъ зъ такимъ удовольствомъ, зъ якимъ звичайно баба смажить на Різдво ковбасу.

Відьма и сама почуяла, що холодно, не вважаючи на те, що була тепло одягнена; и тому, піднявши руки въ гору, відставила ногу, а принявши таку поставу, якъ чоловікъ летучий на лижахъ, не зігнувшись ні однимъ суставомъ, спустилася по воздуху,

наче по ледяній спадистій горі, и прямо въ коминь.

Чортъ такимъ самимъ порядкомъ відправився у слідъ за нею. Але такъ якъ отсе звірятко проворнішъ усякого франта въ панчохахъ, то не дивно, що вінъ, при самімъ вході въ коминь наїхавъ на шию своїй коханці, и обоє очутилися въ обширній печі mezi горшками.

Подорожниця відхилила по-тихоньки заслонку, поглядіти, чи не назпросивъ синь її Вакула у хату гостей; але побачивши, що нікого не було, поминувши тільки мішки, що лежали на-середь хати, вилізла зъ печи, зкинула теплий кожухъ, поправилася, и ніхто-бъ и не пізнавъ, що вона передь часинкою іздила на мітлі.

Мати коваля Вакули мала відъ роду не більшъ якъ сорокъ літъ. Вона була собою ні гарна, ні погана. Трудно-жъ и бути гарною въ такі літа. Але вона такъ уміла причарувати до себе найважлищихъ козаківъ (котаримъ, не завадить міжъ иншимъ замітити, мало було нужди до краси), що до неї ходивъ и голова, и дякъ Осипъ Микихворовичъ (розуміється, коли дячихи не було дома), и козакъ

Корній Чубъ, и козакъ Касянъ Свербигузъ. Та, на честь її сказати, вона вмiла штучно обходитися зъ ними: ні одному зъ нихъ и на умъ не приходило, що въ нѣго є соперникъ. Иде бувало набожний мужикъ, або дворянинъ, якъ називають себе козаки, одягнений въ кобенякъ зъ відлогою, въ неділю до церкви, або, коли погана погода, въ шинокъ — то якъ не зайти до Солохи, не попоісти маснихъ зо сметаною варениківъ и не побалакати въ теплій хаті зъ розмовною и вгодливою хозяйкою? И дворянинъ нарощно для сѣго робивъ великий клинъ, закимъ дійшовъ до шинку, и називавъ тее — заходити по дорозі. А якъ пiйде бувало Солоха у свято до церкви, надягнувши ярку плахту зъ китайковою запаскою, а поверхъ неі синю юпку, на которій зъ-заду нашиті були золоті вуси, и стане прямо близь правого крилоса, то дякъ уже певпо закашлювавсь и прискулювавъ мимохiть у ту сторону очи; голова гладивъ вуси, замотувавъ за ухо оселедець и говоривъ до сусіди, що стоявъ коло нѣго: „Ехъ, хвацька баба! чортъ-баба!“ Солоха кланялася кождому и кождий думавъ, що вона кланяється ёму одному.

Але охочий мiшатись въ чужі діла заразъ помітивъ би, що Солоха була привітливішъ

усёго зъ козакомъ Чубомъ. Чубъ бувъ удо-
 вецъ : вісімъ скирть хліба завше стояло пе-
 редъ ёго хатою. Дві пари дужихъ волівъ
 кожного разу виставляли свої голови зъ го-
 родженої шопи на вулицю и ревали, коли за-
 бачили идучу куму, корову, або дядька, тов-
 стого бика. Бородатий цапъ вилізъ на саму
 кришу, и мекекекавъ відтамъ різкимъ голо-
 сомъ, якъ городничий, дражнючи ходячихъ
 по двору индиківъ, и обертався задомъ, коли
 зуздрівъ своїхъ неприятелівъ, дівчаківъ, зну-
 щаючихъся надъ ёго бородою. Въ скриняхъ
 у Чуба водилось багато полотна, жупанівъ и
 старосвітськихъ кунтушівъ зъ золотими гало-
 нами : покойна жінка ёго була щоголиха.
 Въ огороді, окрімъ маку, капусти, сонішни-
 ківъ, засівалося ще кожного року дві грядки
 тютюну. Все тее, думала Солоха, не лишне
 буде прилучити до свого хозяйства, завчасу
 роздумуючи объ тімъ, який воно прийме по-
 рядокъ, коли перейде въ її руки, и подво-
 ювала свою прихильность до старого Чуба.
 А щобъ якимъ-небудь побитомъ синъ її Ва-
 кула не підъїхавъ до ёго дочки и не встигъ
 придбати всёго собі, а тоді-бъ певно не до-
 пустивъ їй мішатись ні въ ві-що, вона взялася
 до звичайного способу всіхъ сороколітніхъ

кумочокъ — перечити якъ можъ найчаще Чуба зъ ковалемъ. Може бути, сі самі хитрощі и розторопность її були виною, що декуди зачали поговорювати старухи, особливе коли випили де-небудь на веселій східці лишню чарку, що Солоха справді відьма; що парубокъ Кізяколупенко видівъ у неї зъ-заду хвість, величиною не більший жіночого веретена; що вона ще въ позапрошлий четверъ чорною кіткою перебігла дорогу; що до попаді разъ прибігла свиня, запіяла когутомъ, надягла на голову шапку отця Кіндрата и втекла назадъ.

Случилося, що тоді, коли старухи толкували обь сімъ, надійшовъ якийсь коровячий пастухъ, Тимішъ Коростявий. Вінъ не занехавъ розказати, якъ літомъ, передъ самою Петрівкою, коли вінъ лягъ спати у хліву, підмостивши підъ голову солому, бачивъ на власні очі, що відьма зъ розпущеною косою, въ одній сорочці, зачала доіти коровъ, а вінъ не мігъ и ворухнутись — такъ бувъ зачарований, и помазала ёго губи чимось такимъ гидкимъ, що вінъ плювавъ після того цілий день.

Але все теє щось сумнінно, тому що самъ тільки Сорочинецький засідатель може

вздріти відьму и зъ-за того всі имениті ко-
заки махали руками, коли почули такі речі.
„Брешуть сучі баби!“ бувавъ звичайний од-
вітъ їхъ.

Вилізиши зъ печи и поправившися, Соло-
ха, якъ добра хазайка, зачала прятати и
ставити все на своє місце; але мішківъ не
рушила: се Вакула принісъ, нехай же самъ
и винесе! Чортъ міжъ-тимъ, коли ще влітавъ
у коминь, якось невзначай обернувшись, по-
бачивъ Чуба попідручъ зъ кумомъ, уже да-
леко відъ хати. Мигомъ вилетівъ вінъ зъ печи,
перебігъ імъ дорогу, и зачавъ зо всіхъ сто-
ронъ розривати купи замерзлого снігу. Під-
нялася метіль. У воздуху забіліло. Снігъ ме-
тався вздовжъ и поперекъ густою сітю, угро-
жаючи заліпити очи, ротъ и уха пішоходамъ.
А чортъ улетівъ знову въ коминь, зъ твер-
димъ переконанємъ, що Чубъ вернеться вку-
пі зъ кумомъ назадъ, застане коваля и по-
честує ёго такъ, що вінъ довго буде не
въ силахъ узяти въ руки кисть и малювати
обидючі карикатури.

V.

Справді, ледве тільки піднялася метіль, и вітеръ ставъ різати прямо въ очи, якъ Чубъ уже й заявивъ розкаяне, и нясунувши глибше на голову шапку, частувавъ лайками себе, чорта и кума. Впрочімъ ся досада була вдавана. Чубъ дуже радъ бувъ піднявшійся метелі. До дяка ще оставалося зъ-вісімъ разъ більше тої дороги, котору вони пройшли. Подорожні вернулися назадъ. Вітеръ дувъ въ потилицю; але крізь метучий снігъ нічого не було видко.

„Стій, куме! ми, здається, не туди идемо,“ сказавъ трохи відійшовши, Чубъ: „я не виджу ні одной хати. Ехъ, яка метіль! Поверни-ко ти, куме, трохи на бікъ, чи не найдешъ дороги, а я тимъ-часомъ пошукаю тутъ. Кортить же нечиста сила таскатись по такій завірюсі! Не забудь гукнути, коли най-

дешъ дорогу. Ехъ, яку купу снігу напустивъ въ очи сатана!“

Дороги однакже не було видко. Кумъ, одійшовши на-бікъ, бродивъ у довгихъ чоботяхъ то въ-задъ то на-передъ и наконець набрівъ прямо на шинокъ. Ся знахідка такъ ёго владувала, що вінъ и забувъ все и, зтріпавши зъ себе снігъ, увійшовъ въ сіни, не дбаючи й крихти про оставшогося на вулиці кума. Чубові міжъ-тимъ повиділось, що вінъ найшовъ дорогу. Станувши, взявся вінъ кричати на все горло, але, бачучи, що кумъ не приходить, рішивсь ити самъ. Пройшовши трохи, побачивъ вінъ свою хату. Сугроби снігу лежали около неї и на криші. Хлопаючи ззяблими на студені руками, взявся вінъ стукати въ двері и повелющо кричати на свою дочку, щобъ отворила.

„Чого тобі треба?“ сурово закричавъ вийшовший коваль.

Чубъ, пізнавши голосъ коваля, відступивъ трохи назадъ. „Е, ні, се не моя хата,“ говоривъ вінъ про себе: „въ мою хату не забреде коваль. Упять же, якъ придивитися гарненько, то и не ковалева. Чия-бъ отсе хата? Отъ на! и не пізнавъ! отсе-жъ

кривого Левченка, що не давно взявъ молоду жінку. Въ нѣго одного тільки хата похожа на мою. То-то мені и здавалося зъ-разу трохи дивно, що такъ швидко прийшовъ додому. Однакже Левченко сидить теперъ у дядка, се я знаю; чого-жъ коваль?... Е, ге, ге! вінъ ходить до ёго молодої жінки! Отъ якъ! гарно... теперъ я все второпавъ.“

„Хто ти такий и чого таскаєшся підъ дверима?“ промовивъ коваль суровіще спершнѣго и підходячи ближче.

„Ні, не скажу ёму, хто я,“ подумавъ Чубъ: „а то ще попове, суклятський виронокъ!“ и, перемінивши голосъ, одвічавъ: „се я, чоловіче добрий, прийшовъ вамъ на забаву поколядувати трохи підъ вікнами.“

„Рушай до чорта зъ своїми колядками!“ сердито крикнувъ Вакула. „Що-жъ ти стоїшь? Чуєшь, рушай заразъ геть!“

Чубъ и самъ уже мавъ сей розумний заміръ; але ёму досадно було, що примушений слухати приказівъ коваля. Здавалося, що якийсь злий-духъ штовхавъ ёго підъ руку и неволивъ сказати що-небудь наперекіръ. „Що-жъ ти справді такъ розкри-

чався?“ промовивъ вінъ тимъ самимъ голосомъ: „Я хочу колядувати та й гаді!“

„Еге! та ти відъ словъ, бачу, не зхаменешся...“ У слідъ за сими словами Чубъ почувъ болячий ударъ у плече.

„Та отъ, отсе ти, якъ я бачу, починаєшъ уже й битися!“ промовивъ вінъ трохи одступаючи.

„Рушай, рушай!“ гукавъ коваль, нагородивши Чуба другимъ тузаномъ.

„Що-жъ ти!“ промовивъ Чубъ такимъ голосомъ, у которімъ виображалися и біль, и досада, и боязнь: „ти, бачу, не на жарть бєшся, та ще й боляче бєшся!“

„Рушай, рушай!“ закричавъ коваль и захопнувъ двері.

„Диви, якъ розходився!“ говоривъ Чубъ, оставшися самъ на вулиці. „Ану попробуй, та прийди! бачъ який! ото велика цяця! Ти думаєшъ, що я на тебе суду не найду? Ні. голубчику, я піду, та піду прямо до комсара. Ти вь мене будешъ знати! Я не подивлюсь, що ти коваль и маляръ. Але якби подивитись на спину и плечі: я думаю, синці є. Мабуть боляче попобивъ, вражий синь! Шкода, що студено, та не хочеться скидати кожуха! Погоди-жъ ти, бісівъ ковалю, чортъ

побивъ би тебе и твою кузню: ти въ мене потанцюєшъ! Бачъ, проклятуций шибеникъ! Та, атже-жъ теперъ нема ёго дома. Солоха, думаю, сидить сама. Гм... воно, знай, недалеко відсіля — піти-бъ! Часъ теперъ такий, що насъ ніхто не застане. Може и того буде можна... Бачъ, якъ боляче поповивъ, проклятуций коваль!“

Туть Чубъ, почухавши свою спину, відправився въ другу сторону. Приємность, що дожидала ёго на-впередъ при зобаченю зъ Солохою, зменшала трохи биль и робила нечутнімъ и самъ морозъ, которий тріщавъ по всіхъ вулицяхъ, незаглушуваний свистомъ завірюхи. Часами на лиці ёго, которого бороду и вуси метіль намила снігомъ проворнішъ усякого цирульника, що по тиранськи хапає за нісь свою жертву, показувалася на-півъ солодка міна. Та якби снігъ и въ-задъ и въ-передъ не перехрещувавъ усёго передъ очима, то довго ще можна було-бъ видіти, якъ Чубъ зупенявся, почухувавъ спину, промовлявъ: „Боляче поповивъ, проклятуций коваль!“ и знову відправлявся въ дорогу.

VI.

Въ ту пору, коли проворний франтъ зъ хвостомъ и цапиною бородою літавъ зъ комина а потімъ знову въ коминь, висяча въ нѣго зъ-боку на перевязці калитка, въ котору вінъ спрятавъ украдений місяць, якось невзначай зачепившись въ печі, розтворилася; місяць, користуючись симъ случаємъ, вилетівъ черезъ коминь Солюшиної хати и плавно піднявъ по небу. Все освітілося; метелі якъ и не було; снігъ заяснівъ широкимъ сріблянимъ полемъ и ввесь обсіпався кришталними звіздами; морозъ наче потеплівъ; товпи парубківъ и дівчатъ показалися зъ мішками; пісні задзвеніли и рідко-де підъ хатою не товпилися колядники.

Чудно блищить місяць! Трудно розказати, якъ гарно потовктись у таку нічъ поміжъ купою регочучихъ и співаючихъ дівчатъ

и поміжъ парубками, готовими на всі жарти и вигадки, які може тільки піддати весело-сміючяся нічъ. Підъ пристаючимъ коужомъ тепло; відъ морозу ще живіще горять щоки; а на збитки самъ лукавий підцьковує зъ-заду.

Купи дівчатъ зъ мішками вломилися въ Чубову хату, и окружили Оксану. Крикъ, регіть, оповіданя, оглушили коваля. Всі напереривъ квапились розказати красавиці щонебудь нового, випорожняли мішки и чванилися паляницями, ковбасами, варениками, которихъ успіли вже набрати досить за свої колядки. Оксана, здавалось, була въ повнімъ удовольстві и радощахъ, балакала то зъ тою, то зъ другою, и реготалася безъ умовку.

Зъ якоюсь досадою и завистю глядівъ коваль на таку веселость, и на сей разъ проклинавъ колядки, и самъ дурівъ за ними.

„Е, Одарко!“ сказала весела красавиця, обернувшись до одной зъ дівчатъ: „у тебе нові черевики. Ахъ, які-жъ гарні! и зъ золотомъ! Добро тобі, Одарко; въ тебе є такий чоловікъ, которий все тобі купує; а мені нікому справити такі славні черевики.“

„Не тужи, моя ненаглядна Оксано!“ підхопивъ коваль: „я тобі справлю такі черевики, які рідко-яка панночка носить.“

„Ти?“ сказала Оксана, живо и пишно поглядівши на нѣго. „Побачу я. де ти дістанешъ черевики, которі-бъ я могла взути на свою ногу! Хиба принесешъ ті самі, которі носить цариця.“

„Бачишъ, якихъ захотіла!“ закричавъ зо сміхомъ дівочий гурть.

„Такъ!“ продовжала гордо красавиця: „будьте всі ви свідками, коли коваль Вакула принесе ті самі черевики, которі носить цариця, то отъ моє слово, що вийду заразъ за нѣго за-мужъ.“

Дівчата повели зъ собою прибажну красавицю.

„Смійся, смійся!“ говоривъ коваль, виходячи у слідъ за ними. „Я самъ сміюся надъ собою! Думаю, и не можу здумати, куди дівся мій розумъ? Вона мене не любить — ну, Богъ зъ нею! буцімъ тільки на світі одна Оксана. Слава Богу, и безъ неї багато дівчатъ хорошихъ на селі. Та що Оксана? зъ неї ніколи не буде доброї хозяйки: вона

тільки майстериця убиратися. Ні, годі, пора перестать дуріти.“

Але въ самъ тотъ часъ, коли коваль готовивсь бути рішущимъ, якийсь злий-духъ проносивъ передъ нимъ сміючийся образъ Оксани, мовлячої насмішливо: „Дістань, ковадю, царицині черевики, то вийду за тебе за-мужь!“ Все въ німъ філювалось, и вінъ думавъ тільки объ одній Оксані.

Товпи колядниківъ, парубки окроме, дівчата окроме, спішили зъ одноі вулиці въ другу. Але коваль ишовъ и нічого не бачивъ, и не участвувавъ у тихъ веселошахъ, которі колись любивъ більшъ усіхъ.

VII.

Чортъ між-тимъ не на жартъ розніжився у Солохи: цілувавъ її руку зъ такими вишкірками, якъ засідатель у попівни; брався за серце, охавъ и сказавъ навпростець, що якъ вона не згодиться догодити ёго страсти и, якъ водиться, нагородити, то вінъ готовъ на все: кинеться въ воду, а душу відправить прямо въ пекло. Солоха була не такъ жестока; а до того чортъ, якъ звісно, заходивъ собі зъ нею заодно. Вона таки любила бачити волочившуся за собою юрбу и рідко бувала безъ компаніи. Сей вечіръ однакже думала провести сама, тому що всі знамениті обивателі села запрошені були на кутю до дяка. Але все пішло инакше: чортъ тільки-що представивъ своє бажанє, якъ на-разъ почувся голосъ здорового голози. Соло-

ха побігла отворити двері, а проворний чортъ влізъ у лежачий мішокъ.

Голова, зтріпнувши зо свого капелюха снігъ и випивши зъ рукъ Солохи чарку горілки, розказавъ, що вінъ не пішовъ до дяка, тому що піднялася метіль; а побачивши світло въ її хаті, повернувъ до неї зъ заміромъ, провести вечіръ зъ нею.

Не встигъ голова се сказати, якъ почувся стукъ до дверей и голосъ дяка. „Зхочвай мене куди-небудь,“ шептавъ голова: „мені не хочеться теперъ стрінутись зъ дякомъ.“

Солоха думала довго, куди спрятати такого груботілого гостя; а-далі вибрала найбільший мішокъ зъ вуглями; вуглі висипала въ кадку и здоровий голова влізъ зъ вусами зъ головою и зъ капелюхомъ въ мішокъ.

Дякъ увійшовъ, похрякуючи и затираючи руки и розказавъ, що въ нѣго не було нікого, и що вінъ сердешно радъ сѣму случаєві, побавитись трошки у неї, та и метелі не налякався. Тутъ вінъ підійшовъ до неї близче, кашльнувъ, усміхнувсь, доткнувся пальцями її обнаженої, повної руки, и промовивъ зъ такимъ видомъ, у которімъ показувалось и лу-

кавство и самодовольство! „А що отсе у васъ, великолпная Солохо?“ и сказавши тее, відскочивъ трохи назадъ.

„Якъ, що? рука, Осипе Микихворовичъ!“ одвічала Солоха.

„Гм? рука! хе, хе, хе!“ промовивъ сердешно-довольний своїмъ зачаткомъ дякъ и пройшовсь по комнаті.

„А отсе що у васъ, дражайшая Солохо?“ промовивъ вінъ зъ такимъ самимъ видомъ, приступивши до неї знову, хвативши її зъ-легка рукою за шию, и такимъ самимъ порядкомъ відскочивши назадъ.

„Ніби ви не видите, Осипе Микихворовичъ!“ одвічала Солоха: „шия, а на шиі наместо.“

„Гм! на шиі наместо! Хе, хе, хе!“ и дякъ знову пройшовсь по комнаті, затираючи руки.

„А отсе що у васъ, несравненная Солохо?...“ Незвісно, до чого-бъ теперъ діткнувся дякъ своїми довгими пальцями, якъ на-разъ почувся стукъ у двері и голосъ козака Чуба.

„Охъ, Боже мій, чужа особа!“ закричавъ зъ жаху дякъ. „Що теперъ, якъ заста-

нуть особу моєго звання? Дійде до отця Кіндрата!..."

Але обави дяка були иншого роджаю: вінъ боявсь більшъ того, щобъ не пізнала ёго половиця, котора й безъ того страшною рукою своєю зробила зъ ёго здорової коси тонесеньку. „Ради Бога, добродітельная Солохо!“ говоривъ вінъ, дріжачи всімъ тіломъ: „ваша доброта, якъ говорить писаніє Луки, глава трина... трина... Стучаться, їй Богу, стучаться! Охъ зхочайте мене куди-небудь!“

Солоха висипала въ кадку вуглє зъ другого мішка, и неконче об'ємистий тіломъ дякъ влізъ у нєго и сівъ на саме дно, такъ що на-верхъ нєго можна було насипати ще зъ півъ мішка вугля.

„Здорова була, Солохо!“ сказавъ, входячи въ хату, Чубъ. „Ти може й не дожидала мене, га? правда, що не дожидала? Може я перешкодивъ...“ продовжавъ Чубъ, показавши на лиці своїмъ веселу и значущу міну, котора завчасу давала пізнати, що необоротлива голова ёго трудилася одпустити який-небудь колючий и вигадливий жартъ. „Може ви тутъ забавлялися зъ кимъ-небудь!..."

Може ти кого-небудь зховала вже, га?“
 И, втішений такою заміткою своєю, Чубъ за-
 сміявся, внутрішню торжествуючи, що вінъ
 одинъ тільки користується прихильністю Со-
 лохи. „Ну, Солохо, дай теперъ випити горіл-
 ки. Я думаю, въ мене горло замерзло відъ
 суклятьського морозу. Піславъ же Богъ таку
 нічъ передъ Різдвомъ. Якъ зхопилася, чуєшъ,
 Солохо, якъ зхопилася... ехъ, окостеніли
 руки: кожуха не розіпну! якъ зхопилася за-
 вірюха...“

„Отвори!“ розлягся на вулиці голосъ, и
 стукъ у двері.

„Стучить хтось!“ сказавъ, зупенув-
 шись, Чубъ.

„Отвори!“ загукало сильнішъ спершнѣго.

„Се коваль!“ промовивъ, ухопивши за
 шапку, Чубъ: „Чуєшъ, Солохо, куди хочешъ,
 дівай мене; я ні за що на світі не хочу
 показатися сему проклятушому виродкові,
 щобъ ёму, дияволському синові, набігло
 підъ обоіми очима по пузирю зъ-копицю
 за-вбільшки!“

„Солоха, налякана сама, кидалась якъ
 опарена, - и, забувшись, дала знакъ Чубові

лізти вь той самий мішокъ, у которімъ сидівъ уже дякъ. Бідолашний дякъ не смівъ навіть ні кашлемъ ні хряканємъ заявити болю, коли сівъ ёму майже на голову здоровий мужикъ и помістивъ свої намерзлі на морозі чоботи по обохъ бокахъ ёго висківъ.

Коваль увійшовъ, не мовлячи ні слова, не здіймаючи шапки, и майже повалився на лавку. Прикметно, що вінъ бувъ зовсімъ не свій.

Вь ту саму пору, коли Солоха заперла за нимъ двері, хтось застукавъ знову. Се бувъ козакъ Свербигузъ. Сёго вже годі було сховати вь мішокъ, бо и такого мішка годі було найти. Вінъ бувъ заважніщий тіломъ відъ самого голови а вищий ростомъ відъ Чубового кума. И тому Солоха вивела ёго вь огородъ, щобъ вислухати відъ нёго все те, що вінъ їй хотівъ сказати.

Коваль забудьковато обзиравъ угли своєї хати, прислухуючись часами далеко разносившимся піснямъ колядниківъ; наконець зупинивъ очи на мішкахъ. „Чого тутъ лежать отсі мішки? їхъ давно пора-бъ забрати відсіля. Черезъ те дурне коханє я одурівъ зовсімъ. Завтра свято, а вь хаті й

досі лежить усяке сміє. Однести-бѣ їхъ до кузні!“

Тутъ коваль присівъ до величезнихъ мішківъ, завязавъ їхъ міцнішъ, и забиравсь завдати собі на плечі. Але прикметно було, що ёго гадки буяли, Богъ зна куди; инакше вінъ би почувъ, якъ зашипівъ Чубъ, коли волосє на голові ёго прикрутила завязавша мішокъ верівка, та и здоровенний голова зачавъ було икати досить чутно.

„Не вже-жъ не вибеться мені зъ ума отся негідна Оксана?“ мовивъ коваль. „Не хочу думати объ ній, а все думається, и, якъ нарощно, объ ній одній тільки. Відчого се такъ, що думка противъ волі лізе въ голову? Який чортъ, мішки стали буцімъ тяжчі, ніжъ завпершъ! Тутъ певне вложивъ хто щонебудь иншого опрічъ вугля. Дурень я! я й забувъ, що теперъ мені все здається тяжче. Перше, бувало, я мігъ зігнути и розігнути въ одній руці мідяний пятакъ и кінську підкову, а теперъ мішківъ зъ вуглємъ не підійму. Далі буду відъ вітру валитись. Ні!“ закричавъ вінъ, помовчавши и осмілившись: „або я баба! Не дамъ нікому сміятись надъ собою. Хочъ и десять такихъ мішківъ — усіхъ під-

ниму.“ И жваво завдавъ собі на плечі мішки, которихъ не піднесли-бъ два дужихъ чоловіка. „Взяти-бъ и сей,“ продовжавъ вінъ, піднімаючи маленький, на дні которого лежавъ зкулившись чортъ. „Тутъ, здається, я вложивъ свій струментъ.“ Сказавши теє, вінъ вийшовъ геть зъ ними, посвистуючи пісню :

Мені зъ жінкою не возиться.

VIII.

Шумнішъ и шумнішъ розлягалися по вулицяхъ пісні и крики. Товпи товкучогося народу збільшилися ще приходжими зъ чужихъ селъ. Парубки збитошникували и казились у волю. Часто, проміжъ колядками, чулись було якої-небудь веселої пісні, котору тутъ-же встигъ зложити хто-небудь зъ молодихъ козаківъ. То иноді який зъ юрби, замість колядки, пустивъ щедрівку и ревівъ на все горло :

Щедрикъ, ведрикъ !

Дайте вареникъ !

Грудочку кашки !

Кільце ковбаски ! ¹⁾

¹⁾ Отсю пісню співають на передодні Нового Року, коли, замість колядованя, щедрують. —

Регіть нагороджавъ вигадника. Маленькі вікна відхилялись, и сухощава рука старухи, которі одні тільки, вкупі зъ поважними батьками, зоставалися въ хатахъ, висувалася зъ ковбасою або зъ кавалкомъ книша. Парубки и дівчата на переривъ підставляли мішки и ловили свою здобичъ. Въ однімъ місці парубки, зайшовши зъ усіхъ боківъ, обступили товпу дівчатъ: галась, крикъ; одинъ кидає грудною снігу, другий вириває мішокъ зъ усякою всячиною. Въ другімъ місці дівчата ловили парубка, підставляли ёму ногу и вінъ летівъ вкупі зъ мішкомъ стрімголовъ на землю. Здавалося, що всю ніч на-перелётъ готові були провеселитись. И нічъ, якъ нарошно, такъ розкішно теплилась! а світло місяця ще біліще здавалось відъ блиску сніга.

Коваль зупенився зъ своїми мішками. Ёму причувся у товпі дівчатъ голосъ и тоненький сміхъ Оксани. Усі жижки въ німъ затрусилась; кинувши на землю мішки, такъ-що находячийся на споді дякъ заохкавъ відъ розшибу а голова икнувъ на все горло, побрівъ вінъ, зъ маленькимъ мішкомъ на плечахъ, вкупі зъ юрбою парубківъ, що ишли

слідомъ за дівочою юрбою, міжъ которою ёму почувся голосъ Оксани.

Такъ, се вона! стоїть, якъ цариця, и блищить чорними очима! Їй розказує щось якийсь парубокъ; певне щось забавне, бо вона сміється. Неначе мимовіль, самъ не розуміючи якъ, пропхався коваль крізь товпу и ставъ біля неї.

„А, Вакуло, ти тутъ! Здоровъ бувъ!“ сказала красавиця зъ тою самою усмішкою, котора ледве зъ ума Вакулу не зводила: „Ну, багато наколядувавъ? Е, який маленький мішокъ! А черевики, которі носить цариця, діставъ? Дістань черевики, то вийду за-мужъ!“ И засміявшись побігла зъ гуртомъ.

Якъ укопаний стоявъ коваль на однімъ місці. „Ні, не можу, нема силъ більше...“ промовивъ наконецъ. „Але, Боже ти мій, відчого вона такъ дідьче гарна? Пі поглядъ, и мова, и все, ну, отъ такъ и палить, такъ палить... Ні, не въ моготу вже пересилити себе! Пора положити кінець усёму: пропадай душе! піду утоплюся въ полонці, и поминай якъ звали!“

Тутъ рішущимъ крокомъ пішовъ вінъ напередъ, здогонивъ товпу, порівнявсь зъ Окса-

ною и сказавъ твердимъ голосомъ: „Прощай, Оксано! Шукай собі якого хочешъ жениха, дури кого хочешъ, а мене не побачишъ уже більше на сімъ світі.“

Красавиця здавалася здивована, хотіла щось сказати, але коваль махнувъ рукою и побігъ.

„Куди, Вакуло?“ кричали парубки, видячи біжучого коваля.

„Прощайте, братці!“ кричавъ въ одвіть коваль: „дасть Богъ побачимося на тімъ світі, а на отсімъ уже не гуляти намъ вкупі. Прощайте, не поминайте лихомъ! Скажіть отцю Кіндратові, щобъ відправивъ панахиду по моїй грішній душі. Свічокъ до иконъ Чудотворця и Божої-Матери, грішний, не обманювавъ за світськими ділами. Все добро, яке найдеться у моїй скрині, на церкву! Прощайте!“

Промовивши теє, коваль взявся знову бігти, зъ мішкомъ на спині.

„Вінъ збожеволівъ!“ говорили парубки.

„Пропаша душа!“ набожно пробормотала проходяча мимо старуха: „пійти-бъ розказати, якъ коваль повісився!“

IX.

Вакула між-тимъ пробігши зъ-кілка вулиць зупенився віддихнути. „Куди бо я справді біжу!“ подумавъ вінъ: „Буцімъ то уже все пропало! Попробую ще одинъ спосібъ: піду до пузатого Запорожця, Пацюка. Вінъ, кажуть, знає всіхъ чортівъ и все зробить, що зхоче Піду; атже-жъ душі все таки прийдеться пропадати!“

При отсімъ чортъ, которий довго лежавъ безъ усякого руху, підскочивъ у мішку відъ радости; але коваль подумавши, що вінъ якъ-небудь зачепивъ мішокъ рукою, и самъ наробивъ сей рухъ, ударивъ по мішку здоровенимъ кулакомъ, и потряси ёго на плечахъ, пішовъ до пузатого Пацюка.

Сей пузатий Пацюкъ бувъ справді колись Запорожцемъ; але чи ёго вигнали, чи вінъ

самъ утікъ изъ Запорожя, сёго ніхто не знавъ. Давно вже, літъ зъ десять, а може и зъ-пяти-надцять, вінъ живъ у Диканьці. Зъ-початку вінъ живъ, якъ справдешній Запорожець; нічого не робивъ, спавъ три четвертини дня, івъ за шістёхъ косарівъ и випивавъ за однимъ разомъ майже по цілому відру; впрочімъ було де и зміститися, бо Пацюкъ, не вважаючи на невисокий ростъ, въ ширину бувъ досить замашистий. До-того шаровари, що вінъ носивъ, були такъ широкі, що хоча-бъ вінъ зробивъ крокъ незнати-який великий, то нігъ зовсімъ не було помітно, и здавалося що якась виннича кадка сунулась по вулиці. Мабуть и те саме подало повідъ, прозвати ёго пузатимъ. Не минуло и кілька неділь після прийстя ёго въ село, якъ усі вже й знали, що вінъ знахарь. Чи занедужавъ хто, заразъ покликавъ Пацюка; а Пацюкові треба було тільки пошептати кілька словъ, то недугъ неначе-бъ рукою однявъ. Чи трапилось, що голодний дворянинъ подавився рибиною кістю — Пацюкъ умівъ такъ штучно ударити кулакомъ у спину, що кість и відправлясь куди їй слідує, не зробивши ніякої шкоди дворянському горлу. Послідніми часами ёго рідко видáli де-небудь. Причина сёму була мабуть лiнiвoсть, а може

и те, що пролізати вь двері ставалось для нёго зь кождимъ рокомъ труднішъ. Тоді миряне мусіли до нёго ходити самі, якъ мали до нёго потребу.

Коваль не безъ боязни отворивъ двері и вздрівъ Пацюка, сидячого на землі, по-турецьки, передъ невеликою кадчиною, на котрій стояла миска зь галушками. Ся миска стояла, якби нарощно, на-рівні зь ёго ротомъ. Не рушивши й одного пальця, вінъ нахиливъ зь-легка голову до миски, хлебтавъ юшку и зхапувавъ иноді зубами галушки.

„Ні, отсей,“ подумавъ Вакула про-себе, „ще лівішъ самого Чуба: тотъ бо-дай ість ложкою, а сей и руки не хоче підняти!“

Пацюкъ певне кріпко зайнятий бувъ галушками, бо, здавалося, зовсімъ не помітивъ приходу коваля, котрий, ледве ступивши на порігъ, відваживъ ёму низесенький поклонъ.

„Я прийшовъ до твоєї милости, Пацюку!“ сказавъ Вакула, кланяючись знову.

Товстий Пацюкъ піднявъ голову, и знову зачавъ заїдати галушки.

„Ти, кажуть, не у гнівъ будь сказано...“ сказавъ, зібравши духъ, коваль — „я веду обь сѣму річъ не для-того, щобъ тебе зобидити — трошки посвоячений зъ чортомъ.“

Промовивши отсі слова, Вакула напудився, подумавши, що виразився все ще попросту и мало змягчивъ кріпкі слова, а сподіваючись, що Пацюкъ, ухопивши кадчину вкупі зъ мискою, пішле ёму прямо въ голову, вступивсь трохи на-бікъ и закрився рукавомъ, щобъ горяча юшка зъ галушокъ не обризкала ёму лиця.

Але Пацюкъ подивився и знову зачавъ заїдати галушки.

Осмілений коваль рішивсь продовжати: „Прийшовъ до тебе, Пацюку, дай Боже тобі всѣго, добра всілякого въ-волю, хліба въ пропорції! (Коваль иноді вмівъ укинути модне слово: вінъ привикъ до сѣго ще за свого побутку въ Полтаві, коли малювавъ сотникові дощатий парканъ). Пропадати приходиться мені, грішному! ніщо не допомагає на-світі! Що буде, то буде, приходиться просити помочи у самого чорта. Що-жъ, Пацюку,“ промовивъ коваль, бачучи незмінне ёго мовчанє: „що мені робити?“

„Коли треба чорта, то й иди до чорта!“ одвічавъ Пацюкъ, не підіймаючи на нѣго очей и продовжуючи вбирати галушки.

„Тому то я и прийшовъ до тебе,“ одвічавъ коваль, відважуючи поклонъ: „окрімъ тебе, думаю, ніхто на-світі не знає до нѣго дороги.“

Пацюкъ ні слова, и доідавъ останні галушки.

„Зроби ласку, чоловіче добрий, не відкажи!“ настававъ коваль. „Чи свинини, чи греччаної муки, ну, чи полотна, чи пшона, чи чого иншого, въ случаю потреби... акъ звичайно міжъ добрими людьми водиться... не пожалую, лишъ розкажи, якъ, примірно сказать, попасти до нѣго на дорогу?“

„Тому не треба далеко ходити, у кого чортъ за плечима,“ промовивъ рівнодушно Пацюкъ, не змінючи свого положеня.

Вакула вліпивъ у нѣго очи, неначе-бъ на лобу ёго написане було пояснене сихъ слівъ. „Що вінъ говорить?“ мовчки запитувала ёго міна; а на-впівъ отвертий ротъ готовивсь пролигнути, мовъ галушку, першуще слово.

Але Пацюкъ мовчавъ.

Тутъ помітивъ Вакула, що ні галушокъ, ні кадчини передъ нимъ не було; а замість того на полу стояли дві миски; одна повна варениківъ, а друга сметани. Думки ёго и очи мимоволі впялились на ті страви. „Побачимо,“ сказавъ вінъ самъ до себе, „якъ істиме Пацюкъ вареники. Нахилитись вінъ певне не зхоче, щобъ хлебтати якъ галушки; та й годі-жъ, треба вареникъ перше помачати въ сметану.“

Тільки що вінъ встигъ отсе подумати, Пацюкъ роззівивъ ротъ, подививсь на вареники и ще білшъ роззівивъ ротъ. Въ ту пору одинъ вареникъ виплеснувся зъ миски, плюснувъ у сметану, перевернувся на другий бікъ, підскочивъ у-гору, и якъ-разъ попавъ ёму въ ротъ. Пацюкъ з'ївъ и знову роззівивъ ротъ, а вареникъ такимъ самимъ порядкомъ відправився знову. На себе тільки приймавъ вінъ трудъ жв'якати и пролигати.

„Бачъ, яке диво!“ подумавъ коваль; роззівивши зъ диву ротъ, и заразъ помітивъ, що вареникъ лізе и до нёго въ ротъ и вже й помазавъ губи сметаною. Відтрунувши вареникъ и обтерши губи, коваль зачавъ розмішляти объ тімъ, які чудеса бувають на світі, и до якихъ мудрощівъ доводить чоловіка не-

чиста сила, бачучи притімъ, що одинъ тільки Пацюкъ може допомогти ёму.

„Поклонюсь ёму ще, нехай розтолкує гарненько... Але, що за чортъ! атже-жъ сёгодня багата кутя, а вінъ їсть вареники, а вареники скоромні! Що бо я справді за дурень: стою тутъ и гріха набираюсь! Иду геть!“ и набожний коваль метю вибігъ зъ хати.

Але чортъ, що сидівъ въ мішку и завчасу радувався, не мігъ витерпіти, щобъ вимкнулася зъ рукъ ёго така славна здобичъ. Якъ тільки коваль зпустивъ мішокъ, вінъ вискочивъ зъ нёго и сівъ ёму верхомъ на шию.

Морозъ пішовъ по шкурі коваля; налякавшись и поблідівши, не знавъ вінъ що робити, вже хотівъ перехреститися.. Але чортъ, нахиливши своє собаче рильце ёму до правого уха, сказавъ: „Се я — твій приятель; всё зроблю для товариша и друга! Грошей дамъ, скільки хочешъ,“ писнувъ вінъ ёму у ліве ухо. „Оксана таки сёгодня буде наша,“ шепнувъ вінъ, завернувши свою морду зновъ до правого уха. Коваль стоявъ, роздумуючи.

„Добре,“ сказавъ вінъ наконецъ, „за таку ціну готовъ бути твоїмъ!“

Чортъ плеснувъ у долоні и зачавъ відъ радощівъ галопувати на шиі коваля. „Теперь то попався коваль!“ думавъ вінъ про-себе, „теперь то я відомщу на тобі, голубчику, всі твої малювана и небилиці, що ти збагавъ на чортівъ! Що теперь скажуть мої товариші, коли дознаються, що найнабожніщий чоловікъ зъ усёго села въ моїхъ рукахъ?

Тутъ чортъ засміявся відъ радости, нагадавши, якъ казитиметься кульгавий чортъ, що злічавъ себе міжъ усіми за першого на видумки.

„Ну, Вакуло!“ пропищавъ чортъ, все таки не злізаючи зъ шиі, якби обавляючись, щобъ вінъ не втікъ: „ти знаєшъ, що безъ контракту нічого не роблять.“

„Я готовъ!“ сказавъ коваль. „У васъ, чувавъ я, підписуються кровю; погоди-жъ, я дістану зъ кешені цвяхъ!“

Тутъ вінъ заложивъ назадъ руку — и хватъ чорта за хвість.

„Бачъ, який збитошникъ!“ закричавъ, сміючись, чортъ: „ну, годі, досить вже жартувати!“

„Стрівай, голубчику!“ закричавъ коваль : „а отъ отсе якъ тобі сподобається?“ При отсімъ слові створивъ вінъ хрестъ, и чортъ зробився такий тихий, якъ ягнятко. „Стрівай же,“ сказавъ вінъ, зтягаючи ёго за хвістъ на землю : „ти въ мене знатимешъ, якъ підучувати на гріхи добрихъ людей и чеснихъ Християнъ.“

Тутъ коваль вскочивъ на нёго верхи и ніднявъ руку для хрестного знаменія.

„Помилуй, Вакуло! жалібно простогнавъ чортъ: „всё, що тобі треба, всё зроблю; пусти тільки душу на покаянє: не клади на мене страшного хреста!“

„А, отъ якимъ голосомъ заівівъ, проклятуший Німець! Теперъ я знаю, що зроблю. Вези мене заразъ на собі! чуєшъ, неси, якъ птиця!“

„Куди?“ промовивъ сумний чортъ.

„У Петербурхъ, прямо до цариці!“ И коваль обімлівъ відъ страху, чуючи себе підіймаючимся на воздухъ.

X.

Довго стояла Оксана, роздумючи о дивних речах коваля. Въ унутрі щось їй говорило, що вона трохи жестоко поступила зь нимъ. „Що, якъ вінъ справді рішиться на шо-небудь страшне? Біда не спить! може вінъ зь горя здумає закохатися въ другу, и зь досади стане називати її першою красавицею на селі! Але ні, вінъ мене любить. Я така гарна! Вінъ мене ні за що не проміняє. Вінъ жартує, прикидується. Не мине зь десять минутъ, якъ вінъ певне прийде подивитись на мене. Я, справді, строга. Треба ёму дати, ніби нехотячи, поцілувати себе. Тожъ то вінъ урадується!“ И вітренна красавиця вже жартувала зь своїми подругами.

„Стрівайте,“ сказала одна зь нихъ: „коваль забувъ мішки свої; дивіть: які страшенні мішки! Вінъ не по нашому наколядувавъ: я думаю, сюди по цілій четвертині барана

кидали; а ковбасамъ и хлібамъ певне й щоту нема. Роскішъ! цілі свята можна наїдатись.“

„Се ковалеві мішки?“ підхопила Оксана: „затащимо їхъ швидче до мене въ хату, и розгледімо хорошенько, що вінъ сюди на-ховавъ.“

„Всі зо сміхомъ одобрили такий пред-леґъ.“

„Але ми не підіймемо їхъ!“ закричала на-разъ вся товпа, силкуючись рушити мішки.

„Погодіть,“ сказала Оксана: „побіжімо швидче за санками, та відвеземо на сан-кахъ!“

И товпа побігла за санками.

Плінникамъ сильно навкучилося сидіти въ мішкахъ, не вважаючи й на те, що дякъ пробивъ для себе пальцемъ порядну діру. Якби ще не було народу, то вінъ може й найшовъ би спосібъ вилізти; але вилізти зъ мішка при всіхъ, показати себе на сміхъ... се здержувало ёго и вінъ рішився ждати, зъ-легка тільки похрякуючи підъ невіжливими чоботами Чуба. Чубъ самъ не менше бажавъ свободи, чуючи, що підъ нимъ лежить щось таке, на чімъ сидіти страхъ не вигідно було.

Але якъ-скоро почувъ рішенє своєї дочки, то успокоївся и не хотівъ уже вилізти, розмірковуючи, що до своєї хати треба було ити по крайній мірі кроківъ зо сто а може й другихъ стільки, а якъ вилізти, то треба и поправити на собі, застегнути кожухъ, підв'язати поясъ — скільки роботи! та й шапка зосталася въ Солохи. Хай же лучше дівчата довезуть на санкахъ.

Та лучилося зовсімъ не такъ, якъ сподівався Чубъ: вѣту пору, коли дівчата побігли за санками, худощавий кумъ виходивъ зъ шинку маркотний та невеселий. Шинкарка ніякимъ побитомъ не хотіла ёму повірити на довгъ, такъ хотівъ - було дождити, чи не прийде який - небудь набожний дворянинъ та почастиє ёго; але якъ нарештє всі дворяне оставались дома, и якъ чесні християне іли кутю посередъ своїхъ домівниківъ. Роздумуючи о зопсованю обичаївъ и о дерев'янімъ серці жидівки, що продавала горілку, кумъ набрівъ на мішки и зупенився здивований. „Бачъ, які мішки хтось кинувъ на дорозі!“ сказавъ вінъ, обзираючись по бокахъ: „мабуть тутъ и свинина є. Полізло жъ комусь щастє наколядувати стільки всячини! Які страшенні мішки! Положімъ, що вони набиті гре-

чаниками та коржами, и то добре; хочъ би й були тутъ самі паляниці, то й те въ-шмакъ: Жидівка за кожду паляницю дає осьмуху горілки. Затягти — бь швидче, щобъ ніхто не побачивъ.“

Тутъ завдавъ вінъ собі на плечі мішокъ, зъ Чубомъ и дякомъ, але почувавъ, що вінъ трохи тяжкий. „Ні, одному буде тяжко нести,“ промовивъ вінъ; „а ось, якъ нарешно, иде ткачъ Шапуваленко. Здоровъ, Остапе!“

„Здоровъ,“ сказавъ, зупенившись, ткачъ.

„Куди йдешъ?“

„Отъ такъ, иду, куди ноги идуть.“

„Поможи, чоловіче добрий, мішки занести! Хтось колядувавъ, та й кинувъ на-середь дороги. Добромъ поділимося по половині.“

„Мішки? а зъ чимъ мішки, зъ книшами чи паляницями?“

„Тутъ, думаю, всього єсть.“

Тутъ вибрали вони на-швидці изъ плота коли, поклали на нихъ мішокъ и понесли на плечахъ.

„Куди — жь ми понесемъ ёго? въ шинокъ?“ спитавъ дорогою ткачъ.

„Воно-бъ и я такъ думавъ, щоби въ шинокъ, але знай проклятуща жидівка не повірить, подумає ще, що де-небудь вкрали, а до того-жъ я тільки-що зъ шинку. Ми занесімъ ёго въ мою хату. Намъ ніхто не перешкодить: жінки нема дома.“

„Та чи певне нема дома?“ спитавъ осторожний ткачъ.

„Слава Богу, я не зовсімъ ще здурівъ,“ сказавъ кумъ: „чи чортъ принісъ би мене туди, де вона. Вона, думаю, проволочиться зъ бабами до самого досвітку.“

„Хто тамъ?“ закричала кумова жінка, почувши гомінъ въ сіняхъ, якого паробили зъ приходомъ своїмъ два приятелі, и отворила двері.

Кумъ остовпівъ.

„Отъ тобі й на!“ промовивъ кумъ, опутивши руки.

Кумора жінка була такого роджаю скарбомъ, якихъ чимало на білому світі. Такъ само, якъ и її мужъ, вона майже ніколи не сиділа дома, и майже кождий день перебувала у кумочокъ и зажиточнихъ бабусь, хвалила и іла зъ великимъ апетитомъ и билась тільки ранками зъ своїмъ чоловікомъ, бо тільки

въ ту пору и бачила ёго иноді. Хата їхъ була у двоє старішъ відъ шароваръ волосного писаря: криша на кількохъ місцяхъ була безъ соломи. Зъ плота видко було самі останки, бо кождий, що виходивъ зъ дому, ніколи не бравъ бука на собакъ, надіючись, що буде переходити поузъ кумового городу и вирве який-небудь изъ ёго плота. Въ печі не топилося по три дні. Все, чого ні напрохала дбаюча дружина у добрихъ людей, ховала якъ — можъ найдалше відъ свого мужа а часто самоуправно одбирала въ нёго здобичъ, коли вінъ не встигъ її пропити въ шинку. Кумъ, не вважаючи на всігдишне холоднокровіє, не любивъ уступати їй, и відътого майже завше виходивъ зъ дому зъ лятарнями підъ обоіма очима, а дорога половиця, охаючи, плелась розказувати бабусямъ о ледачости свого мужа и о перетерпленихъ нею відъ нёго битяхъ.

Теперь можна собі представити, якъ були заклопотані ткачъ и кумъ такою не сподіваною появою. Опустивши мішокъ, вони заступили ёго собою и закрили полами; але вже було за пізно; кумова жінка, хочъ и кепсько бачила старими очима, однакже мішокъ запримітила. „Отъ отсе гарно!“ сказала вона зъ

такимъ видомъ, въ которімъ прикметна була радість яструба: „отсе гарно, що наколядували стільки! Отъ такъ завше роблять добрі люде; але ні, я думаю, що ви де-небудь підціпили. Покажіть мені заразъ, чуєте, покажіть заразісенько мішокъ вашъ!“

„Лисий чортъ тобі покаже, а не ми,“ сказавъ, поважніючи, кумъ.

„Тобі що до того?“ сказавъ ткачъ: „ми наколядували, а не ти.“

„Ні, ти мені покажешъ, негідний панице!“ закричала жінка, ударивши високого кума кулакомъ у підбородокъ и продираючись до мішка.

Але ткачъ и кумъ нужно оборонили мішокъ и заставили її податись назадъ. Не встигли вони віддихнути, якъ дружина вибігла въ сіни вже зъ кочергою въ рукахъ. Проворно потягнула кочергою мужа по рукахъ, ткача по спині, и вже стояла коло мішка.

„Що ми допустили її?“ сказавъ ткачъ зхаменувшиєь.

„Е, що ми допустили! а чого ти допустивъ?“ сказавъ холоднокровно кумъ.

„У васъ кочерга, бачу, желізна!“ сказавъ після короткого мовчання кумъ, почуху-

ючи спину. „Моя жінка купила т рікъ на ярмарці кочергу, дала півкопи; та нічого.... не болить...“

Міжъ-тимъ торжествуюча дружина, поставивши на землі каганець, розвязала мішокъ, и заглянула въ нѣго.

Але певне старі очи її, которі такъ хорошо зуздрили мішокъ, на той разъ помилились. „Е, та тутъ лежить цілий кабанъ!“ зкрикнула вона, плеснувши відъ радости въ долоні.

„Кабанъ! чуєшъ, цілий кабанъ!“ штовхавъ ткачъ кума: „а всё ти виненъ!“

„Що-жъ робити!“ промовивъ, стискаючи плечима, кумъ.

„Якъ що? чого ми стоімо? одберімъ мішокъ! ну, приступай!“

„Рушай геть! рушай! се нашъ кабанъ!“ кричавъ, виступаючи, ткачъ.

„Рушай, рушай, чортова бабо! се не твоє добро!“ мовивъ, приближаючись, кумъ. Дружина взялася знову до кочерги, але Чубъ у ту пору вилізъ зъ мішка и ставъ на-середь сіней, протягаючись якъ чоловікъ, що тільки-що пробудивсь изъ доброго сну.

Кумова жінка зкрикнула, вдаривши об'є поли руками, и всі мимовольне пороззівляли роти.

„Що-жъ вона, дурна, гаворить: кабанъ! Се-жъ не кабанъ!“ сказавъ кумъ, випуливши очи.

„Бачъ, якого чоловіка кинуло въ мішокъ!“ сказавъ ткачъ, відступаючись відъ переляку.
„Хочъ що хочъ говори, хочъ трісни, а не обійшлось безъ нечистої сили. Атже-жъ вінъ не пролізе въ вікно?“

„Се кумъ!“ зкрикнувъ, придившись кумъ.

„А ти думавъ, що хто?“ сказавъ Чубъ, усміхаючись. „Що, славну я викинувъ надъ вами штуку? А ви, небійсь, хотіли мене з'їсти замість свинини? Стривайте-жъ, я васъ порадую: въ мішку лежить ще щось, коли не кабанъ, то певне порося, або инша живність. Підо мною безъ перестанку щось ворухилось.“

Ткачъ и кумъ кинулись до мішка, хозайка вчепилася зъ другого боку и бійка була-бъ поновилася знову, коли-бъ дякъ, побачивши теперъ, що ёму нікуди втаїтися, не видрапавсь зъ мішка.

Кумова жінка, остовпівши, випустила зъ рукъ ногу, за котору зачала-було тягнути дяка зъ мішка.

„Отъ ще и другий!“ закричавъ зо страхомъ ткачъ: „чортъ зна, якъ стало на світі.... голова крутиться.... не ковбаси и не паляниці, а людей кидають у мішки!“

„Се дякъ!“ промовивъ, здивувавшись більшь усіхъ, Чубъ: „отъ тобі й на! ото Солоха! посадити въ мішокъ... То-то я й дивлюсь, чого въ неї повна хата мішківъ... Теперъ я все знаю: въ неї у кождому мішку сиділо по два чоловіка. А я думавъ, що вона тільки мені одному.... отъ тобі й Солоха!“

XI.

Дівчата трохи здивувались, не заставши одного мішка.

„Нічого робити, буде зь насъ и сёго,“ щebetала Оксана.

Всі взялись за мішокъ и звалили ёго на санки.

Голова рішивсь мовчати, розмірковуючи, що коли вінъ закричить, щобъ ёго випустили и розв'язали мішокъ — дурні дівчата розбіжуться, подумаютъ, що въ мішку сидить дідько, а вінъ останеться на вулиці може й до завтра.

Дівчата міжъ-тимъ, дружно взявшись за руки, полетіли якъ вихоръ зь санками по скрипучому снігу. Деякі зь нихъ, збиткуючи, сідали на санки; другі вилізли на самого голову. Голова рішивсь зносити все.

Наконецъ приїхали, отворили на-остіжъ двері въ сіняхъ и въ хаті, и зъ реготомъ втащили мішокъ.

„Посмотрімо, щось тутъ лежить,“ закричали всі, кинувшись розв'язувати.

Тутъ икавка, котора не переставала мучити голову черезъ цілий часъ, якъ вінъ сидівъ у мішку, такъ змоглася, що вінъ зачавъ уже икати и кашляти на все горло.

„Охъ, тутъ сидить хтось!“ закричали всі и зъ переляку кинулись геть у двері.

„Що за чортъ! куди ви течетесь, якъ опарені?“ сказавъ, входячи въ двері, Чубъ.

„Ей, батьку!“ промовила Оксана: „въ мішку сидить хтось?“

„Въ мішку? а де ви взяли отсей мішокъ?“

„Коваль кинувъ ёго на-середъ дороги!“ сказали всі на-разъ.

„Ну, такъ чи не казавъ я?...“ подумавъ про-себе Чубъ. „Чого-жъ ви налякались? посмотрімо: а ну-ко, чоловіче, прошу не прогніватись, що не називаємо по имени и отчеству, виліжай зъ мішка!“

Голова вилізъ.

„Авъ!“ закричали дівчата.

„И голова влізъ туди-жъ,“ говоривъ про-себе Чубъ, здивований, мірячи ёго зъ голови до нігъ: „Бачъ якъ!... Е!...“ більше вінъ нічого не мігъ сказати.

Голова самъ бувъ не менше змішаний и не знавъ, що зачати. „Мабуть на дворі студено,“ сказавъ вінъ, обертаючись до Чуба.

„Морозець є,“ одвічавъ Чубъ: „а по-зволь запитати тебе, чимъ ти мастишь твої чоботи, смальцемъ чи дёгтемъ?“ Вінъ хотівъ не те сказати; вінъ хотівъ запитати: „якъ ти, голово, залізъ въ отсей мішокъ?“ але самъ не розумівъ, якъ вимовивъ зовсімъ що инше.

„Дёгтемъ лучше,“ сказавъ голова. „Ну, прощай, Чубе!“ и насунувши капелюхъ, вийшовъ зъ хати.

„На що зпитавъ я зъ-дуру, чимъ вінъ мастить чоботи?“ промовивъ Чубъ, позираючи на двері, въ которі вийшовъ голова. „Ото Солоха! такого чоловіка засадити въ мішокъ!... Бачъ, чортова баба! А я дурень... та де-жъ той проклятуший мішокъ?“

„Я кинула ёго въ кутъ, тамъ більшъ нічого нема,“ сказала Оксана.

„Знаю я отсі штуки, нічого нема! По-
дайте ёго сюди: тамъ ще одинъ сидить! Зтря-
сіть ёго гарненько... Що, нема? Бачь, про-
клятуща баба! А подивіться на неї — якъ
свята, неначе скоромного ніколи и въ ротъ
не брала.“

Але покиньмо Чуба виливати у зайвий
часъ свою досаду, та вернімся до коваля, бо
уже на дворі певне зь-дев'ята година.

XII.

Зъ-разу страшно було Вакулі, коли піднявся відъ землі у таку висоту, що нічого вже не мігъ видіти въ-низу, и пролетівъ якъ муха підъ самимъ місяцемъ, такъ що, колибъ не зхилився трохи, то-бъ зачепивъ ёго шапкою. Однакже, трохи зъ-годомъ, вінъ посмілювався и вже ставъ піджартовувати надъ чортомъ. Въ вишині все було ясно. Воздухъ, въ легкімъ сріблянімъ тумані, прозорився. Все було видко, и навіть можна було запримітити, якъ вихромъ понісся мимо нихъ, сидячи въ горшку, чарівникъ; якъ звізди, зібравшиися въ купу, гралися въ жмурки; якъ хмарою клубився на стороні цілий рій духівъ; якъ танцюючий при місяці чортъ, знявъ шапку, побачивши коваля, скачущого верхомъ; якъ летіла вертавшася назадъ мітла, на которій мабуть тільки-що їздила, куди треба, відьма...

багато ще дрантя зустрічали вони. Все, зуздрівши коваля, на хвилю зупенялось, щоб подивитись на нього, а потім знову неслось дальше и робило своє; коваль все летівъ, и наразъ заблестівъ передъ нимъ Петербурхъ, увесь въ огні. (Тоді була зъ якоїсь okazji илюмінація). Чортъ, перелетівши черезъ рогатку, перекинувся въ коня, и коваль побачивъ себе на шпаркімъ бігуні середъ вулиці.

Боже мій! стукъ, грімъ, блескъ; по обохъ бокахъ копичаться чотире-пятьорові мури; стукъ кінськихъ копитъ и колісь відзивавсь громомъ и ролягався зъ чотирохъ сторонъ; доми росли и ніби зъ землі підіймались на кождімъ кроці; мости дріжали; карети літали; повозники, форейтори гукали; снігъ свистівъ підъ тисячею летячихъ зо всіхъ сторонъ саней; пішоходи давились и тиснулись по-підъ доми, нанизані лямпами, а величезні тіні їхъ мелькали по мурахъ, досягаючи головою коминівъ и кришъ.

Зъ задивомъ обзирався коваль на всі боки. Їму здавалося, що всі доми встремили на нього свої незлічні огняні очи и дивились. Панівъ, у критихъ сукномъ шубахъ, вінъ побачивъ такъ багато, що не знавъ передъ кимъ

и шапку здймати. „Боже ти мій, скільки тутъ панства!“ подумавъ коваль: „я думаю, кождий, хто ні перейде по вулиці, то и засідатель, то и засідатель! а ті, що возяться у такихъ чуднихъ бричкахъ зо склами, ті, коли не городничі, то певне комисари, а може ще й більшъ.“ Ёго слова перервані були питанємъ чорта: „чи прямо іхати до цариці?“ — „Ні, страшно,“ подумавъ коваль: „тутъ десь, не знаю, прибули Запорожці, которі переїзджали осеню черезъ Диканьку. Вони іхали зъ Січи зъ паперами до цариці; все-бъ таки порадитись зъ ними. Гей, сатано! полізь-ко мені въ кешеню, та веди до Запорожцівъ!“

Чортъ въ одну минуту похудівъ и зробився такимъ маленькимъ, що й безъ труду влізъ ёму въ кешеню. А Вакула не встигъ й обіздритись, якъ очутивсь передъ великимъ домомъ, увійшовъ, самъ не знаючи якъ, на зходи, отворивъ двері и подавсь трохи назадъ відъ блиску, побачивши вбрану комнату; але посмішавъ трохи, пізнавши тихъ самихъ Запорожцівъ, которі переїзджали черезъ Диканьку, а теперъ сиділи на шовковихъ диванахъ, підогнувши підъ себе намазані дёгтемъ чоботи, и курили дуже міцний тютюнь, що звичайно бакуномъ називають.

„Здорові були, панове! Боже вамъ помагай! отъ де побачились!“ сказавъ коваль, підійшовши ближче, и відваживши поклонъ ажъ до землі.

„Що то за чоловікъ?“ спитавъ одинъ, сидячий передъ самимъ ковалемъ, другого, що сидівъ оподалшъ.

„А ви не пізнали?“ сказавъ коваль: „се-жъ я, Вакула, коваль! Якъ переїзджали осеню черезъ Диканьку, то прогостили, дай вамъ Боже всякого здоровя и довголітя, мало не два дні. Я нову шину тоді положивъ на переднє колесо вашого воза!“

„А!“ сказавъ той самъ Запорожець: „то той самий коваль, що такъ малює важно. Здоровъ, земляче! зачимъ тебе Богъ приніс? “

„Отъ такъ, захотілося подивитись; говорять....“

„Що-жъ земляче,“ сказавъ, поважніючи, Запорожець и хотячи показати, що вінъ вміє говорити и по-московськи: „што, балшой г'ородъ?“

Коваль и себе не хотівъ повстидати и показатись новикомъ; а ще-жъ, якъ мали спосібность довідатись вище, вінъ знавъ и пись-

менну мову. „Губернія знатная!“ одвічавъ вінъ рівнодушно, „нечево сказать, доми балшущіє, картини вісять скрозь важнія. Многіє дамі испісани буквами изъ сусальнаво золота до чрезвычайності. Нечево сказать, чудная прапорція!“

Запорожці, почувши коваля, такъ свободно обьясняючогося, вивели поключку, дуже для нѣго вигідну.

„Після потолкуємо зъ тобою, земляче, білшъ; а теперъ ми ідемо заразъ до цариці.“

„До цариці? А будьте ласкаві, панове, возьміть и мене зъ собою!“

„Тебе?“ промовивъ Запорожець зъ такимъ видомъ, зъ якимъ говорить дядько до чотирелітнѣго свого годованця, которий просить посадити ёго на справдешнѣго, на великого коня. „Що ти будешъ тамъ робити? Ні, не можна.“ При отсімъ на лиці ёго виразилася значуща міна. „Ми, брате, будемо зъ царицею толкувати про своє.“

„Возьміть!“ настававъ коваль. „Проси!“ шепнувъ вінъ тихо чортові, ударивши кулакомъ по кешені.

Не встигъ вінъ сего сказати, якъ другий Запорожець и промовивъ: „Возьмімъ ёго, справді, братці!“

„То возьмімъ!“ промовили другі.

„Надягай же одежу таку, якъ и ми.“

Коваль зхопився, натягнувъ на себе зелений жупанъ, якъ на-разъ двері отворились и, увійшовши, якийсь зъ галонами чоловікъ сказавъ, що пора їхати.

Дивно знову показалося ковалеві, якъ вінъ понісся въ величезній кареті, колихаючись на рессорахъ; якъ зъ обохъ боківъ мимо нёго втікали назадъ чотире-пятьові доми, и брукъ, гремячи, здавалось, самъ котився конямъ підъ ноги.

„Боже ти мій, яке світло!“ думавъ про-себе коваль: „у насъ и въ день не буває такъ ясно.“

Карети зупенились передъ палатою. Запорожці ввійшли, вступили въ пишні сіни и зачали йти въ-гору по блискучихъ сходахъ.

„Що за сходи!“ шептавъ про себе коваль: „ажъ жаль ногами топтати. Які оздоби! Отъ кажуть: брешуть казки! де зъ-біса брешуть! Боже ти мій, що за поручя! яка ро-

бота! тутъ самого желіза рублівъ зъ на пять-десять пішло!“

Вже, вийшовши по сходахъ, Запорожці перейшли першу салю. Боязько ишовъ за ними коваль, обавляючись за кождимъ крокомъ поховзнутися на паркеті. Перейшли три салі, коваль все ще не перестававъ дивуватись. Вступивши у четверту, вінъ мимовільно підійшовъ до висячого на стіні образа. Се була Пречиста Діва зъ Младенцемъ на рукахъ.

„Що за образъ! що за чудне малёванє!“ міркувавъ вінъ: „отъ, здається, заговорить! здається, жива! А Дитя Святее! и ручки притиснуло и усміхається, бідолашне! а краски! Боже ти мій, які краски! тутъ вохри, я думаю, и за копійку не пішло: все ярь та бакань; а синя такъ и горить! Славна робота! Мабуть грунтъ наведений бувъ блейвасомъ. Але скільки ні дивовижні отсі малёваня, то отся мусянжова ручка,“ продовжавъ вінъ підходячи до дверей и мацаючи замокъ: „ще гідна більшого диву. Бачъ, яка чиста робота! Отсе все, я думаю, німецькі ковалі за дуже дорогі гроші робили...“

Може ще довго роздобарювавъ би коваль, коли-бъ локай зъ галонами не штовхнувъ ёго підъ руку, и не нагадавъ, щобъ вінъ не приоставався за другими. Запорожці перейшли ще дві салі и зупенились. Тутъ звелено імъ було дожидатись. У салі товпилося зъ кілька генералівъ въ вишиванихъ мундирахъ. Запорожці поклонилися на всі боки, и стали въ купу.

За хвилию ввійшовъ, въ товаристві цілої світи, величного росту, досить грубий чоловікъ, у гетьманському мундирі и жовтихъ чобіткахъ. Волося на нѣму було розчухране, одно око трохи криве, на обличю виражалася якась надута величавость, у всіхъ рухахъ видко було привичку повелівати. Всі генерали, що проходились—було досить пишно въ мережанихъ мундирахъ, засуятились и зъ низькими поклонами ловили кожде ёго слово и навіть найменший рухъ, щобъ заразъ летіти сповняти ёго. Але гетьманъ не звернувъ навіть уваги на все те, ледве кивнувъ головою и підійшовъ до Запорожцівъ.

Запорожці всі поклонилися въ ноги.

„Чи всі ви тутъ?“ запитавъ вінъ протяжно, вимовляючи слова трохи въ нісь.

„Та всі, батьку!“ одвічали Запорожці, кланяючися знову.

„Не забудьте говорити такъ, якъ я васъ учивъ!“

„Ні, батьку, не забудемо.“

„А отсе царь?“ спитавъ коваль одного Запорожця.

„Куди тобі царь! отсе самъ Патёмкінъ,“ одвічавъ той.

Въ другій комнаті почувись голоси, и коваль не знавъ, куди діти свої очи відъ множества увійшовшихъ дамъ, въ атласовихъ сукняхъ зъ довгими хвостами, и придворнихъ въ мережанихъ золотомъ каптанахъ и зъ вузликами на-заді. Вінъ тільки бачивъ самъ блескъ и більше нічого.

Запорожці на-разъ всі упали на землю и закричали въ одинъ голосъ: „Помилуй, мамо, помилуй!“

Коваль, не видячи нічого, розтягнувсь и самъ, зо всімъ усердиємъ, на помості.

„Встаньте!“ прозвучавъ надъ ними повелюший а разомъ и приємний голосъ. Деякі

зъ придворнихъ засуятились и штовхали Запорожцівъ.

„Не встанемо, мамо! не встанемо! умремо, а не встанемо!“ кричали Запорожці.

Патёмкінъ кусавъ собі губи; а-далі підійшовъ самъ и повелющо шепнувъ одному зъ Запорожцівъ. Запорожці піднялись.

Тутъ осмілився и коваль підняти голову, и вздрівъ стоячу передъ собою невеликого росту жінку, трохи навіть дородну, напудровану, зъ синіми очима а за-разомъ и зъ велично-усміхаючимся видомъ, которий такъ умівъ покоряти собі все и мігъ тільки принадлежати самій царюючій жінці.

„Світлійший обіцявъ мене познакомити сегодня зъ моїмъ народомъ, которого я досі ще не видала,“ говорила дама зъ синіми очима, розглядаючи зъ цікавістю Запорожцівъ: „чи хорошо васъ тутъ приймають?“ продовжала вона, підходячи ближче.

„Та спасибі, мамо! провіянтъ дають хороший, хочъ барани тутешні зовсімъ не те, що на Запорожі, — чому-жъ би не жити якось?...”

Патёмкінъ поморщився, видячи, що Запорожці говорять зовсімъ не те, чому вінъ їхъ учивъ...

Одинъ изъ Запорожцівъ, набундюжившись, виступивъ на передъ: „Помилуй, мамо! чимъ тебе твій вірний народъ прогнівивъ? Хиба держали ми руку поганого Татарина; хиба згоджались въ чімъ-небудь зъ Турчиномъ; хиба зрадили тебе діломъ або помишленємъ? За що-жъ немилость? Перше чули ми, що приказуєшъ усюди будувати фортеці відъ насъ; після чули, що хочешъ перевернути въ карабинери; теперъ чуємо нові напасті. Чимъ завинило Запорозьке войсько? Чи тимъ, що перевело твою армію черезъ Перекопъ, и помогло твоімъ онораламъ порубати Кримцівъ?...“

Патёмкінъ мовчавъ и недбало чистивъ невеликою щіточкою свої брилянти, которими були унизані ёго руки.

„Чого-жъ ви хочете?“ запощадно спитала Катерина.

Запорожці значущо зглянулись проміжъ себе.

„Теперь пора! цариця питається, чого хочете?“ сказавъ самъ до себе коваль, и якъ-разъ повалився на землю.

„Ваше царськеє величество! не звеліть карати, звеліть милувати! Изъ чого, не у гнівъ будь сказано вашій царській милості, зроблені черевики, що на ногахъ вашихъ? Я думаю, ні одинъ швець, ні въ однімъ государстві на світі, не зуміє такъ зробити. Боже ти мій, що, коли-бъ моя жінка взула такі черевики!“

Государиня засміялась. Придворні засміялись тежъ. Патёмкінъ хмурился и усміхався вкупі. Запорожці зачали штовхати коваля підъ руку, думаючи, чи не зъ ума вінъ зійшовъ.

„Встань!“ сказала ласкаво государиня. „Коли тобі такъ хочеться мати такі черевики, то отсе не трудно зробити. Принесіть ёму заразъ черевики найдорожчі, зъ золотомъ! Справді, мені дуже подобається така простодушність! Отъ вамъ,“ продовжала государиня устремивши очи на стоячого подальше відъ другихъ пана, зъ повнимъ але трохи бліднимъ лицемъ, которого скромний каптанъ зъ вели-

кими перловоматичніми гудзиками показувавъ, що вінъ не приналежить до числа придворнихъ, „предметъ, гідний остроумного пера вашого!“

„Ви, ваше імператорське величество, занадто милостиві. Тутъ треба, по крайній мірі, Ляфонтена!“ одвічавъ, поклоняючись, нанъ зъ перловоматичніми гудзиками.

„По честі скажу вамъ: я й досі безъ тями відъ вашого „Бригадира.“ Ви на-вдивожу гарно читаєте! Однакже,“ продовжала гусудариня, обертаючись знову до Запорожцівъ, „я чувала, що на Січі у васъ ніколи не женяться.“

„Якъ же, мамо! атже чоловікові, сама знаєшъ, безъ жінки годі жити,“ одвічавъ той самий Запорожець, которий розмовлявъ зъ ковалемъ, а коваль ажъ здивувався, що той Запорожець, знаючи такъ гарно письменний московський язикъ, говорить зъ царицею, буцімъ нарошно, грубою, та якъ звичайно кажуть, мужицькою мовою.

„Хитрий народъ!“ подумавъ вінъ самъ собі: „набутъ, не дармо вінъ се робить.“

„Ми не черці,“ продовжавъ Запорожець, „а люде грішні. Похіпні, якъ и все чесне Християнство, до скоромного. Є въ насъ немало такихъ, которі мають жінокъ, тільки не живуть зъ ними на Січі. Є такі, що мають жінокъ у Польщі; є такі, що мають жінокъ въ Україні; є такі, що мають жінокъ и въ Туреччині.“

Підъ сей часъ ковалеві принесли черевики.

„Боже ти мій, що за оздоба!“ ажъ крикнувъ вінъ зъ радости, вхопивши черевики: „ваше царськеє величество! що-жъ, коли черевики такі на ногахъ, а въ нихъ, надісь, ваше благородіє, ходите и на лідъ ховзаться, які-же десь мають бути и самі ніжки? Думаю, принаймні, зъ чистого цукру.“

Государиня, котора справді мала дуже зграбні и принадні ніжки, не мѣгла не усміхнутись, чуючи такий компліментъ изъ устъ простодушного коваля, которий у своїй запорозькій одежі мігъ злічатись красавцемъ, не вважаючи на смуглеє лице.

Урадований такою ласкавою уважностю, коваль хотівъ уже було розпитати царицю

гарненько про все: чи правда, що царі ідять тільки самъ мідь та сало, и таке инше; але почувши, що Запорожці штовхають ёго підъ боки, рішивсь замовчати, и, коли государиня, обернувшись до дідівъ, зачала розпитувати, якъ у нихъ живуть на Січі, які обичаї водяться, вінъ одішовши назадъ, нагнувсь до кишені и сказавъ тихо: „Виноси мене відсіля швидче!“ та й якъ-разъ очутивсь за рогаткою.

ХІІІ.

„Утонувъ! їй Богу, втонувъ! отъ, щобъ я не рушилась зъ отсёго місця, коли не втонувъ!“ цокотіла товста ткачиха, стоячи проміжъ купою Диканьськихъ бабъ, на-середъ вулиці.

„Що-жъ, хиба я брехачка яка! хиба я въ кого-небудь корову вкрала? хиба я наврочила кого, що не ймуть мені віри!“ кричала баба въ козацькій свитці зъ фіолетовимъ носомъ, розмахуючи руками: „отъ, щобъ мені води не захотілось пити, коли стара Переперчиха не бачила на власні очі, якъ повісився коваль!“

„Коваль повісився? Отъ тобі й на!“ сказавъ голова, виходячи відъ Чуба; зупенився и пропхався ближче до розмовляючихъ.

„Скажи лучше, щобъ тобі горілки не захотілось пити, стара панице!“ одвічала тка-

чиха: „треба бути такою божевільною, якъ ти, щобъ повіситись! Вінъ утопивсь! утопився въ полонці! Се я знаю такъ, якъ те, що ти оттеперісенько була въ шинкарки.“

„Паскуднице! бачъ, чимъ стала дорікати!“ гнівно відрізала баба зъ фіолетовимъ носомъ. „Мовчала-бъ, негіднице! Хиба я не знаю, що до тебе дякъ ходить кожного вечера.“

Ткачиха розлютилась. „Що дякъ? до кого дякъ? що ти брешешъ?“

„Дякъ?“ запіяла, пхаючись проміжъ сварячихся, дячиха, въ шубі зъ заячої шкури, покриваній синією китайкою: „я дамъ тобі дяка! Хто отсе говорить — дякъ?“

„А ось до кого ходить дякъ!“ сказала баба зъ фіолетовимъ носомъ, показуючи на ткачиху.

„Такъ отсе ти, суко,“ сказала дячиха, підступаючи до ткачихи, „такъ отсе ти, відьмо, напускаєшъ на нєго туманъ, та поїшь нечистимъ зілемъ, щобъ ходивъ до тебе?“

„Відвжись відъ мене, сотоно!“ казала, відступаючи ткачиха.

„Бачъ, суклятська відьма, щобъ ти не дїждала дітей своїхъ бачити, негіднице! тьфу!..“ тутъ дячиха плюнула прямо увъ очи ткачисі.

Ткачиха хотіла зробити те саме, але замість того плюнула в небриту бороду голові, которий, щобъ лучше все чути, підобравсь ажъ до самихъ сварячихся.

„А, поганюща бабо!“ закричавъ голова, обтираючи полою лице и піднявши нагайку. Сей рухъ заставивъ усіхъ розійтись, зъ лайками, вь різні сторони: „Яка погань!“ повторявъ голова, втираючись дальше. „Такъ коваль утопився! Боже ти мій, а який важний маляръ бувъ! Які крепкі ножі, серпи та плуги умівъ виковувати! Що за сила була! Та,“ продовжавъ вінъ, задумавшись, „такихъ людей мало вь насъ на селі. То-то я, ще сидячи вь проклятушій мішку, запримічавъ, що бідняга бувъ крепко не свій. Отъ тобі й коваль! бувъ, а теперъ и нема! А я збиравсь—було підкувати свою рябу кобилу!...“ и будучи повенъ такихъ християнських мислей, голова тихо побрівъ у свою хату.

Оксана змішалася, якъ до неї дійшли такі вісті; вона мало вірила очамъ Переперчихи и толкамъ бабъ: вона знала, що коваль за-надто набожний, щобъ рішивсь погубити свою душу. Але що, коли-бъ вінъ справді пішовъ собі зъ заміромъ ніколи до села не

вертатись? А ледве чи й вь иншімь місці найдеться такий молодець, якъ коваль. А вінъ такъ любивъ її! Вінъ довше усіхъ зносивъ її прибаги! Красавиця всю нічъ підь своїмь покриваломь оберталася зь правого боку на лівий, зь лівого на правий, и не могла заснути. То, розкинувшись вь очарующій наготі, котору нічний мракъ зкривавъ відь неї самої, вона майже на-голосъ проклинала себе; то, притихнувши, постановляла ні обь чімь и не думати — а все думала, и вся горіла, и до ранку закохалася по уха вь коваля.

Чубъ не заявивъ ні радощівъ ні смутку о Вакуліній долі. Ёго думки заняті були однимъ: вінъ ніякъ не мігъ забути віроломства Солохи и, сонний, не перестававъ лаяти її.

Наставъ ранокъ. Вся церква ще передь досвіткомь була повна народу. Старушні жінки, вь білихъ наіткахъ, у білихъ суконнихъ свиткахъ, набожно хрестились коло самого входу церковного. Дворянки, вь зеленихъ и жовтихъ корсетахъ, а инші навіть у синіхъ кунтушахъ зь золотими на-заді вусами, стояли на-вперідь нихъ. Дівчата, вь

которихъ на головахъ намотаний бувъ цілий крамъ стяжокъ, а на шиі намистівъ, хрестівъ и дукачівъ, старались пропхатися ще ближче до иконостаса. Але на-впередъ усіхъ стояли дворяне и прості мужики зъ чубами, зъ грубими шиями, и тільки-що вибритими бородами, усі найбільше въ кобенякахъ, зъ-підъ которихъ визірала біла, а въ іншихъ и синя свитка. На всіхъ обличяхъ, куди ні глянь, видко було свято. Голова облизувався, уображаючи, якъ то вінъ розговіється ковбасою; дівчата помишляли обь тімъ, якъ вони будуть ковзаться зъ хлопцями на леду; старухи, усерднішъ ніжъ коли-инде, шептали молитви. На всю церкву чути було, якъ козакъ Свербигузъ бивъ поклони.

Одна тільки Оксана стояла неначе не своя; молилась и не молилась. На серці въ неі згорнулося стільки розмаїтихъ чувствъ, одно другого досаднішъ, одно другого сумнішъ, що обличє її виражало одну тільки смуту; слёзи дрїжали на очахъ. Дівчата не могли піймати, яка сёму причина, и ані підозривали, щобъ виною бувъ коваль.

Одначе не сама Оксана занята була ковалемъ. Усі миряне запримітили, що свято — неначе не свято; що буцімъ усе чогось не-

стає. Якъ на лихо, дякъ, після подорожи въ мішку, захрипъ и мекекекавъ ледве чутнімъ голосомъ; правда, приїзджий півчий славно бравъ баса, але куди-бъ то вже лучше, якби и коваль бувъ, которий завсігди бувало, якъ тільки співали „Отче нашъ“ або „Иже херувими,“ виходивъ на крилось и виводивъ відтіля тимъ самимъ напівомъ, якимъ співають у Полтаві. До того-жъ вінъ самъ виконувавъ обовязокъ церковного титаря. Вже відправи-лася утренья; після утрені відправилася обідня... та куди-жъ отсе справді запропастився коваль?

XIV.

Ще жвавішъ у послідній часъ ночі нісся чортъ зъ ковалемъ назадъ, и духомъ очутивсь Вакула біля своєї хати. Въ ту пору запіявъ когутъ.

„Куди?“ загукавъ коваль, хапаючи за хвість хотівшого втікати чорта: „погоди, приятелю, ще не все: я ще не подякувавъ тобі.“

Тутъ, ухопивши хворостину, вліпивъ вінъ ёму три рази, и бідолашній чортъ пустивсь на втікача, якъ мужикъ, которого тільки — що випаривъ засідатель. И такъ, замість того, щобъ звести, соблазнити и одурити іншихъ, ворогъ людського роду самъ бувъ одурений.

Після сёго Вакула ввійшовъ у сіни, зарився въ сіно и проспавъ до обіду. Прокинувшись вінъ ажъ злякався, якъ побачивъ,

що сонце вже високо: „Я проспавъ утрению и обідню!“

Тутъ благочестивий коваль погрузився въ смутокъ, розмірковуючи, що отсе певне Богъ парощно, въ покараннє за ёго грішний заміръ погубити свою душу, наславъ сонъ, которий не давъ навіть ёму бути, въ таке урочисте свято, у церкві. Та однакже, вспокоївши себе тимъ, що слідуєчій неділі висповідатъся обь сімъ попові, и таки зь нинішнього дня зачне бити по пятьдесятъ поклонівъ черезъ цілий рікъ, заглянувъ вінъ у хату; але въ ній не було нікого. Видко, Солоха ще й не верталась.

Бережно виймивъ вінъ зь-за пазухи черевики, и знову дивувався дорогій роботі и чудній появі минувшій ночі; умився, одягнувся якъ мога найлучше, надягнувъ ту саму одежу, яку діставъ відъ Запорожцівъ, виймивъ зо скрині нову шапку зь Решетилівськихъ смушківъ зь синімъ верхомъ, которої не надягавъ ще ні разу зь того часу, якъ купивъ її ще побуваючи у Полтаві; виймивъ такожъ новий усіхъ цвітівъ поясъ; положивъ усе те вкупі зь нагайкою въ хустку, и пішовъ просто до Чуба.

Чубъ випучивъ очи, якъ увійшовъ до нёго коваль, и не знавъ надъ чимъ дивуватись: чи надъ тимъ, що коваль воскресъ, чи надъ тимъ, що коваль смівъ до нёго прийти, чи надъ тимъ, що вінъ одягнувся такимъ щоголемъ та Запорожцемъ. Але ще більше здивувався вінъ, якъ Вакула розв'язавъ хустку и положивъ передъ него новісеньку шапку и поясъ, якого не видати було на селі, а самъ повалився ёму въ ноги и промовивъ благаючимъ голосомъ: „Помилуй, батьку! не гнівись! отъ тобі й нагайка: бий, скільки душа забажає, віддаюсь самъ, всёго каюся; бий, та не гнівайсь тільки! Ти-жъ колись братався зъ покійнимъ батькомъ, вкупі хлібъ-сіль їли и могоричъ пили.“

Чубъ не безъ тайного удовольства бачивъ, якъ коваль, которий нікому на селі въ вусъ не дувъ, згинавъ у руці пятаки и підкови, якъ греччані блини, той самий коваль лежавъ у нігъ ёго. Щобъ іще більше не втерятись, Чубъ узявъ нагайку и вдаривъ ёго три рази по спині: „Ну, буде зъ тебе, вставай! старихъ людей завсїгди слухай! Забудемо все, що було міжъ нами! Ну, теперъ кажи, чого ти хочешъ?“

„Віддай, батьку, за мене Оксану!“

Чубъ трохи подумавъ, погледівъ на шапку й на поясъ: шапка була чудна, поясъ тежъ не зховавсь передъ нею; нагадавъ о віроломстві Солохи и сказавъ рішучо: „Добре! присилай сватівъ!“

„Ай!“ ажъ крикнула Оксана, переступивши черезъ порігъ и побачивши коваля, та й втопирила зъ дивомъ и радостю у нѣго очи.

„Подивись, які я тобі принісѣ черевики!“ сказавъ Вакула: „ті самі, що носитьъ цариця.“

„Ні, ні! мені не треба черевиківъ!“ говорила вона, махаючи руками и не зводячи зъ нѣго очей: „я й безъ черевиківъ...“ дальше вона не договорила а почервоніла.

Коваль підійшовъ ближче, взявъ її за руку; красавиця и очи потупила. Ще ніколи не була вона такъ чудно гарна. Захвачений коваль тихо поцілувавъ її, а обличчя її ще гірше загорілось, и вона стала ще краща.

XV.

Проїздивъ черезъ Диканьку блаженої памяти архиерей; хваливъ місце, на якимъ стоїть село и, проїзджаючи по вулиці, зупенивъ передъ новою хатою.

„А чия отсе така малёвана хата?“ звідавсь преосвященний у стоячої коло дверей красивої жінки зъ дитятемъ на рукахъ.

„Коваля Вакули!“ сказала ёму, кланяючись, Оксана, бо се именно була вона.

„Славно! славно робота!“ сказавъ преосвященний, обзираючи двері и вікна. А вікна всі були обведені кругомъ червоною краскою; на дверяхъ же всюди були козаки на коняхъ зъ люльками въ зубахъ.

Але ще більше похваливъ преосвященний Вакулу, коли дізнавсь, що вінъ відбувъ церковне покаяние и вималювавъ дармо весь

лівий крилось зеленою краскою зъ червоними квітками.

Се однакже не все: на стіні зъ-боку, якъ увійдешъ въ церкву, намалювавъ Вакула чорта въ пеклі, такого гидкого, що всі плювали, якъ проходили мимо; а баби, якъ тільки розплакалось у нихъ на рукахъ дитя, підносили ёго до образа и говорили: „онъ бачъ, яка кака намалёвана!“ а дитя, вдержуючи слёзоньки, забочилося на образъ и тиснулось до грудей матери.

Кінець II-го тому.

УНІСЬ

ВТОРОГО ТОМУ.

	стор.
Переднє слово пасічника Рудого Панька до другої часті повістей	5
Пропаша грамота	11
Нічъ передъ Різдвомъ	35

87

ючи, знакомішає многолічнѣму товариству. Друге діло було-бъ видаване книжокъ для приємного читаня. Беллетристика и театръ, въ своїхъ скуткахъ доповняючи себе взаімно, повинні доказати у насъ великого діла.

Оціняючи вповні способность красної словесности до введеня нашої народнѣї мови въ образоване товариство, и міркуючи, що въ насъ по сѣму ділу, и досі, мимо скрізнѣї потреби, не багато зроблено, намірили ми видавати:

РУСЬКУ ЧИТАЛЬНЮ,

се-бъ то, цілий рядъ книжокъ беллетристичнѣї грати.

Книжки будуть виходити скільки-можъ скоро одна по другій, поміщаючи въ собі: романи, повісті, драми, комедії, описи подорожей и т. н., такъ пероводи якъ и первотвори. Зъ-разу будемо друковати лишъ такі пероводи, которихъ первотвори, хотя писані на московській мові, але писані Русинами и о предметахъ руськихъ, якъ н. п. писаня Гоголя, Гребінки, Квітки и иншихъ, та тому и більше насъ займати мусять. Пізнійше не занехаємо и писателівъ якъ Вальтеръ Скотъ, Авъербахъ и инші. Книжки будуть продаватись поєдинчо, безъ передплати и безъ залічки. Вийсте кождої книжки буде огогошене въ журналахъ „Мета“ и „Слово.“

Одъ любителівъ рідного слова, которимъ надійсь зробимо приємну ирислугу, залежить успіхъ нашого діла. Скорѣ розкуповане надрукованихъ (въ невеликімъ числі екземплярівъ) книжокъ, подасть намъ змогу, видавати їхъ побільше и частішъ, такъ щобъ за одинъ рікъ зъ-кількадесять книжокъ появилось — бо скутки, сподівані відъ беллетристики для нашої мови, зависять въ значній часті відъ обильности тихъ словеснихъ плодівъ, не менше якъ и відъ їхъ внутрішнѣї вартости.

Ксенофонтъ Климковичъ.